

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

OĞUZ GRUBU TÜRK YAZI DİLLERİNDE SIFAT VE
ZARFLARDA DERECELENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

HAZIRLAYAN
Cihan SEKMAN

ELAZIĞ 2019

ONAY

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

OĞUZ GRUBU TÜRK TÜRK YAZI DİLLERİNDE SIFAT VE ZARFLARDA
DERECELENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

HAZIRLAYAN

Cihan SEKMAN

Jürimiz .../.../2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri

1. Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

2. Dr. Öğr. Üyesi. Nesrin Gellidag N.

3. Dr. Öğr. Üyesi Birel İPEK Birel

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../2019 tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Oğuz Grubu Türk Yazı Dillerinde Sıfat ve Zarflarda Derecelendirme

Cihan SEKMAN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Elazığ- 2019, Sayfa: XV+ 84

Sıfatlar ismin önüne gelerek ismi niteleyen sözcüklerken zarflar, fiilin önüne gelerek fiili durum, tarz, yer, yön ve zaman bakımından sınırlayan sözcüklerdir. Sıfatlar bir ismin niteliğini belirtirken, o niteliğin derecesini de belirtebilirler. Aynı şekilde zarflar da fiillerin anlamını sınırlandırır ve o hareketin nasıl, ne şekilde gerçekleştiğini belirtirken bunun azlık veya çokluğunu çeşitli biçimlerde derecelendirerek ifade edebilirler. Bu çalışmada Oğuz grubunda yer alan Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagavuz Türkçesi gibi lehçelerimizde sıfat ve zarfların nasıl derecelendirildiği incelenmiş ve derecelendirme yöntemleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Derecelendirme eklerle yapılan, tek kelimeyle yapılan, en az iki kelimeyle yapılan ve kelime grubu halinde olmak üzere dört alt başlık altında incelenmiştir. Eklerle yapılan derecelendirmede, “ +Ik/ + Uk, – gylt, +den de, + CIk/ +CUk, + CAnA , + CAk, + CAğIz, + CA, +Ak, +Aç, + mI/ + mU, + mAn, + ja/ + je, + jyk/ + jik, Imsov,+ ımtıl (azaltma) – mtyk/ - mtik, - ymtyk/ - imtik, - umtyk/ - ümtik, + mtı+ rak (azaltma), + (I) msI/ + (U) msU, + şın (azaltma), sowult, + rAk“ ekleri kullanılmıştır. Tek kelimeyle yapılanda ise, en, çok, daha, hayli, az, hüyt, birazcık, qeder, tünd, tüys, zil vs. kelimeleri kullanılırken birden fazla kelimeden oluşanlar da ise, az çok, az- maz, bir iki defe, bir qeder, son derece, bir hayli, hedden artıq vs. kullanılmıştır. Kelime grubu halinde yapılan derecelendirmelerde tekrarlara, pekiştirmelere durum ad eklerine, isim tamlamasına yer verilmiştir.

Derecelendirme sıfat ve zarfların önemli konularından birini oluşturur. Bu tezde de derecelendirme konusu işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Derecelendirme, Sıfat, Zarf, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmenistan Türkçesi, Gagavuz Türkçesi

ABSTRACT**Master' s Thesis****Oğuz Group Adjectives and Adverbs in Turkish Writing Languages****Cihan SEKMAN****The University of Fırat****The Institute of Social Siciense****The Department of Türkısh Language and Literature****Elazığ- 2019; Page: XV+ 84**

Adjectives are the words that characterize the name by coming in front of the name, while the adverbs are the words that limit the verb in terms of condition, style, place, direction and time. Adjectives can specify the quality of a name, but also the degree of that attribute. In the same way, adverbs limit the meaning of verbs and express how, in what way, that movement takes place, while expressing the scarcity or abundance of it in various ways. Located in Turkey Turkish Oguz group in this study, Azerbaijan Turkish, Turkmen Turkish, which examined how methods of grading and rating in our dialect, such as adjectives and adverbs Turkish Gagauz has been determined.

The rating was examined under four sub-headings: one word, at least two words and a group of words. In the grading with the annexes, “ + Ik / + Uk, - gylt, + den, + Cİk / + CÜk, + CAnA, + CAk, + CAğIZ, + CA, + White, + Open, + mİ / + mU, + equals, + ja / + je, + jyK / + jik, Imsov, + impulsive (mitigation) - mtyk / - mtik, - ymtyk / - imtik, - umtyk / - umtik, + mtı + rak (reduction), + (İ) msİ / + (U) msU, + shin (decrease), sowult, + rAk “ are used. In a single word, the most, more, more, less, humor, a little, qeder, tund, feather, bell, etc. and more than one word while using the words, less output, less, one or two times, a qeder, extremely, a lot, hedden plusq, etc. used. In the grading done in word groups, iterations, reinforcements, case name suffixes and name complementation were included.

Rating is one of the important subjects of adjectives and adverbs. In this thesis, the subject of grading is covered.

Key Words: Rating, adjectives, Adverbs, Turkey Turkish, Azerbaijani Turkish, Turkmenistan Turkish, Gagauz Turkish.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
ÖN SÖZ	XIV
KISALTMALAR	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNCELEME.....	14
1.1. Eklerle Yapılan Derecelendirme	14
1.1.1. + Aç:.....	14
1.1.1.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	14
1.1.1.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	15
1.1.2. + Ak.....	15
1.1.2.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	15
1.1.2.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	16
1.1.3. + CA	16
1.1.3.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	16
1.1.3.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	17
1.1.4. + CAğİz.....	18
1.1.5. + CAk.....	19
1.1.5.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	19
1.1.5.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	19
1.1.6. + CAnA	19
1.1.7. + Cİk/ + CÜk.....	20
1.1.7.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	20
1.1.7.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	21
1.1.8. + dAk.....	21
1.1.8.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	21
1.1.8.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	22
1.1.9. + den de	22
1.1.9.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	22

1.1.9.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	23
1.1.10. – gylt.....	23
1.1.10.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	23
1.1.11. + Ik/ + Uk	23
1.1.11.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	23
1.1.11.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	23
1.1.12. Imsov(< im + sığ).....	24
1.1.12.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	24
1.1.13. + ja/ + je, + jyk/ + jik	24
1.1.13.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	24
1.1.13.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	24
1.1.14. + jak/ + jek	24
1.1.14.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	25
1.1.15. + mAn.....	25
1.1.15.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	25
1.1.16. + mI/ + mU	26
1.1.16.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	26
1.1.17. + (I) msI/ + (U) msU (< + m+ sIg).....	26
1.1.17.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	26
1.1.18. + (I) mtırak/ + (U) mtırak< + mtı+ rak.....	27
1.1.18.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	27
1.1.19. – mtyk/ - mtik, - ymtyk/ - imtik, - umtyk/ - ümtik	27
1.1.19.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	28
1.1.20. + rAk	28
1.1.20.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	28
1.1.20.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	28
1.1.21. sowult	28
1.1.21.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	29
1.1.22. + şın.....	29
1.1.22.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	29
1.2. Bir Kelimeyle Yapılan Derecelendirme	29
1.2.1. “ açıq”	29
1.2.1.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	29

1.2.2. “ ala”	29
1.2.2.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	30
1.2.3. “artıq”	30
1.2.3.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	30
1.2.4. “ az, azıcık”	30
1.2.4.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	30
1.2.4.2. Zarflardan Önce Kullanılışı.....	30
1.2.5. “ asla”	30
1.2.5.1. Zarflardan Önce Kullanılışı.....	31
1.2.6. “ biraz”	31
1.2.6.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	31
1.2.6.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	31
1.2.7. “ birazcık”	32
1.2.7.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	32
1.2.7.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	32
1.2.8. “ cat “	32
1.2.9. “ çok”	32
1.2.9.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	32
1.2.9.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	33
1.2.10. “ çokça, çoklukla”	34
1.2.10.1. Zarlardan Önce Kullanılışı.....	34
1.2.11. “çuw”	34
1.2.11.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	34
1.2.12. “ çym”	34
1.2.12.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	34
1.2.13. “ daha”	34
1.2.13.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	35
1.2.13.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	35
1.2.14. “ de”	36
1.2.14.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	37
1.2.14.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	37
1.2.15. “ düm”	37
1.2.15.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	37

1.2.16. “ dym”	38
1.2.16.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	38
1.2.16.2. Zarflardan Önce Kullanılışı.....	38
1.2.17. “ ekseriya”	38
1.2.17.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	38
1.2.18. “ en”.....	38
1.2.18.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	38
1.2.18.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	40
1.2.19. “ epey, epeyce”.....	40
1.2.19.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	40
1.2.19.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	40
1.2.20. “ fevkalâde”.....	41
1.2.20.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	41
1.2.20.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	41
1.2.21. “ garañda”.....	41
1.2.21.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	41
1.2.22.” gaty”	41
1.2.22.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	41
1.2.23. “ gayet”.....	42
1.2.23.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	42
1.2.23.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	42
1.2.24. “ harikulade, olağanüstü”	42
1.2.24.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	42
1.2.24.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	42
1.2.25. “ has”	42
1.2.25.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	43
1.2.26. “ hayli”	43
1.2.26.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	43
1.2.26.2. Zarflardan Önce Kullanılışı.....	43
1.2.27. “ hüyt “	43
1.2.27.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	43
1.2.28. “ iñ”	43
1.2.28.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	44

1.2.28.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	44
1.2.29. “ inñān “	44
1.2.29.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	44
1.2.30. “ juda”	44
1.2.30.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	44
1.2.30.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	45
1.2.31. “ kimi”	45
1.2.31.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	45
1.2.32. “ lap”	45
1.2.32.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	45
1.2.32.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	45
1.2.33. “ ne”	45
1.2.33.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	46
1.2.33.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	46
1.2.34. “ nicä”	46
1.2.34.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	46
1.2.34.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	46
1.2.35. “ örän “	46
1.2.35.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	47
1.2.36. “ pek”	47
1.2.36.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	47
1.2.36.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	47
1.2.37. “ sereñdende”	48
1.2.37.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	48
1.2.38. “ tamam, tamamilе”	48
1.2.38.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	48
1.2.39. “ teher”	48
1.2.39.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	48
1.2.40. “ tek”	49
1.2.40.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	49
1.2.41. “ tünd”	49
1.2.41.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	49
1.2.42. “ tüys”	49

1.2.42.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	49
1.2.43. “ uçursyz”	49
1.2.43.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	49
1.2.44. “ zil”	50
1.2.44.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	50
1.3. En Az İki Kelimeyle Yapılan Derecelendirme.....	50
1.3.1. “ az çok”	50
1.3.1.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	50
1.3.1.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	50
1.3.2. “ az- maz”	51
1.3.2.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	51
1.3.3. “ azdan çoxdan”	51
1.3.3.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	51
1.3.4. “ bir iki defe”	51
1.3.4.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	51
1.3.5. “ bir geder”	51
1.3.5.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	51
1.3.6. “ bir haylı”	51
1.3.6.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	52
1.3.7. “ bir tike”	52
1.3.8. “ bol bol”	52
1.3.8.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	52
1.3.9. “ büyük ölçüde”	52
1.3.9.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	52
1.3.10. “ həddən artıq”	52
1.3.10.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	53
1.3.10.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	53
1.3.11. “ o geder”	53
1.3.11.1. Zarflardan Önce Kullanılışı	53
1.3.12. “ son derece”	53
1.3.12.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı.....	53
1.4. Kelime Gruplarıyla Yapılan Derecelendirme.....	54
1.4.1. Tekrar Yoluyla Yapılan Derecelendirmeler	54

1.4.1.1. Aynen Tekrar Yoluyla Yapılan Derecelendirme	54
1.4.1.1.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	55
1.4.1.1.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	56
1.4.1.2. Zıt Anlamlı Tekrar Yoluyla Yapılan Derecelendirme	58
1.4.1.2.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	58
1.4.1.2.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	58
1.4.1.3. Eş Anlamlı Tekrarlar Yoluyla Yapılan Derecelendirme	59
1.4.1.3.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	59
1.4.1.3.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	61
1.4.1.4. İlâveli Tekrar Yoluyla Yapılan Derecelendirme	62
1.4.1.4.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	64
1.4.1.4.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	67
1.4.2. Edat Grubuyla Yapılan Derecelendirme	68
1.4.2.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	69
1.4.2.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	72
1.4.3. İsim Tamlaması Yoluyla Yapılan Derecelendirme	75
1.4.4. İsim Durum Ekleriyle Yapılan Derecelendirme	76
1.4.4.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı	76
1.4.4.2. Zarflardan Önce Kullanılışı	77
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	81
EKLER	83
Ek 1. Orijinallik Raporu	83
ÖZ GEÇMİŞ	84

ÖN SÖZ

Türkçe dünya üzerinde milyonlarca insanın konuştuğu bir dildir. Bütün dillerde olduğu gibi Türkçenin de bilimsel açıdan incelenmesi hususunda bazı ele alınmamış konuların olduğu bir gerçektir. Bu konulardan biri de sıfat ve zarflarda derecelendirmedir.

Sıfat ve zarflarda derecelendirme konusu gramer kitaplarında pek işlenmemiş ve eksik bırakılmıştır. Bu tezin amacı da eksik kalan bu konuya açıklık getirmektir. Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Derecelendirme adlı bu çalışma Giriş, İnceleme ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde sıfat ve zarfın tanımından başlanarak derecelendirmenin ne olduğu ve nasıl yapıldığına dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmenistan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde derecelendirmenin kaynak eserlerde nasıl işlendiği, kaç bölüme ayrıldığı ve derecelendirme yapan unsurların neler olduğu konusu üzerinde durulmuştur.

İnceleme bölümünde ise, sıfat ve zarflarda derecelendirme konusu sınıflandırılmıştır. Bunlar, 1. Eklerle Yapılan Derecelendirme, 2. Kelimelerle Yapılan Derecelendirme, 3. En Az İki Kelimeyle Yapılan Derecelendirme, 4. Kelime Gruplarıyla yapılan Derecelendirme olmak üzere dört alt bölümde incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise, konu bütünüyle değerlendirilerek ulaşılan sonuçlar belirtilmiştir.

Oğuz grubu Türk lehçelerinde sıfat ve zarf işlevli kelimelerde derecelendirme konusunu ayrıntılı bir şekilde ele alan bu tez çalışmasının Türkçeye katkıda bulunmasını ümit ediyoruz.

Çalışma sırasında maddi ve manevi olarak hocalarımdan ve ailemden önemli destekler aldım. Hepsine ayrı ayrı teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışma esnasında her türlü desteğini esirgemeyen, çalışmayı öneren ve her konuda değerli katkılarda bulunan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER' e özellikle teşekkür ediyorum.

KISALTMALAR

AA	: Aÿgytly ädim
AÇ	: Ayva Çiçek
AÇHA	: Azerbaycan Çağdaş Hikâye Antolojisi
AD	: Adalet Ağaoğlu
AG	: Aka Gündüz
Age.	: Adı geçen eser
AHC	: Asaf Halet Çelebi
AN	: Aziz Nesin
AŞH	: Abdülhak Şinasi Hisar
AŞK	: Aşk- Elif Şafak
ATG	: Azerbaycan Türkçesi Grameri
Azr.	: Azerbaycan Türkçesi
B	: Bomba
BÖ	: Böcecik, Çocuk şiiri, Zanet, Tudor, Kişinev, 1991
BL	: Beyaz Lale
BŞM	: Boğaziçi Şıngır Mıgır
BS	: B. Seytâkow
Ç	: Çankaya
ÇB	: Çiçekler Büyür
ÇTYD	: Çağdaş Türk Yazı Dilleri
D	: Dönemeçte
DÖ	: Dattım Ömürden, Mina Kösä
DSB	: Dünyâde Sen Bar
EB	: Efruz Bey
EK	: Eclevlerin Qanunu
ES	: Edebiyat ve Sugat
G.	: Gagavuz Türkçesi
GG	: Gezerek Gördüklerim
GS	: Gyz Salgydy
GT	: Gagauz Türkleri (Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı)
GYG	: Göwher yüzüklige gelin

H	: Hüseyinzade
HD	: H. Diwangulyýew
HH	: Halkyň Haky
H.O	: Hazır Ol, Mina Kösä
İE	: İ. Efendiyov
İT	: İlk Yaz Türküsü
K	: Kazımov
KA	: Küçük Ağa
M	: Masallar
MB	: Mahur Beste
MŞE	: Memduh Şevket Esendal
NS	: N. Saryharov
P	: Perman
RE	: R. Eserov
S	: Sofi- Tanasoğlu
SA	: Su Damjasy altyn döresi
SB	: Salah Birsal
SS	: Sarı Sıcak
SvU	: Sevgi Unsurları
Ş	: Şahbazowa
ŞHD	: Şermendi Haçan Doguldy?
T.	: Türkiye Türkçesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TS	: Türkçe Sözlük
Trkm.	: Türkmen Türkçesi
TTG	: Türkmen Türkçesinin Grameri
TüTG	: Türkiye Türkçesi Grameri
YÇ	: Yagtylyga Çykanlar
YP	: Yusuf ve Pembe

GİRİŞ

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan sistemler topluluğudur. Bütün diller belli bir sisteme göre gelişimini sürdürmektedir. Türkçe de bu gelişim içerisinde yer alan köklü bir dildir.

Türkçede sözcük türleri isimler ve fiiller olmak üzere ikiye ayrılır. İsimler de cümle içerisindeki görevlerine göre; “ 1. Adlar 2. Sıfatlar 3. Zarflar 4. Zamirler 5. Edat ve Bağlaçlar” diye ayırt edilir. İsim soylu kelimeler içerisinde yer alan sıfat ve zarflar görev ve işlevleri bakımından değişik şekillerde karşımıza çıkar.

Zarf, Arapça kökenli bir kelimedir. Arapçada z r f köklerinden türemiş olup Türkçede bir kelime türünü karşılamaktadır. Bazı eserlerde zarf yerine Türkçe karşılığı olan “ belirteç” terimi tercih edilmektedir. İlgili eserlerin bazılarında zarf şöyle tanımlanmaktadır: Zeynep Korkmaz , “Fiillerden, sıfatlardan, sıfat- fiillerden, zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk, bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir. ”¹ şeklinde tanımlamıştır. Tahsin Banguoğlu ise, “ Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş ve vasıfları açıklayan ya da değiştiren kelimelere zarf denir. ”² biçiminde tanımlamıştır. Sıfat kelimesi ise köken olarak Arapçadan gelmektedir. Bazı eserlerde Türkçe bir kelime olan “ ön ad” terimi kullanılmaktadır. Sıfat şöyle tanımlanmaktadır: Zeynep Korkmaz, “ adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir. ”³ şeklinde tanımlarken Tahsin Banguoğlu, “ Bir varlığı vasıflayan veya belirleyen kelimeye sıfat (adjectif) diyoruz. ”⁴biçiminde tanımlamıştır.

Görüldüğü üzere sıfat ve zarflarla ilgili yapılan tanımlarda pek farklılık görülmemektedir. Sıfatlar ismin önüne gelerek onu çeşitli yönlerden niteleyip belirtirken zarflar ise, sıfatın, fiilimsinin ve en çok da fiilin önüne gelerek onları çeşitli yönlerden niteleyen sözcüklerdir.

Zarfların ve sıfatların taranan eserlerde oldukça geniş bir şekilde ele alındığı görülmüştür. Ancak bazı konular tam anlamıyla işlenmemiştir. Bu konulardan biri de

¹ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, TDK Yayınları, Ankara2017, 5. Baskı, s.427

² Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 2015, s.371

³ Zeynep Korkmaz, **a.g.e.**, s.335

⁴ Tahsin Banguoğlu, **a.g.e.**, s.361

derecelendirmedir. Derecelendirme, niteliğin karşısındakine göre daha üstün ya da daha az olma durumudur. Bir başka deyişle “ durumun yoğunluğunun arttırılmasına ya da azaltılmasına derecelendirme denir. ” Bir derecelendirmenin olabilmesi için iki temel unsur gereklidir. Bu unsurlar derecelendiren ve derecelenenidir. Derecelendiren kısım zarflardan meydana gelmekle birlikte, derecelendirilen kısmı ise sıfat, sıfat tamlaması ya da zarflardan oluşmaktadır. Derecelendirme yapılırken sadece kendisine göre üstün olanlar alınmaz yoğunluk olarak aşağıda olanlar da derecelendirme kavramı içerisine girer. Derecelendirme eklerle ve kelimelerle yapılmaktadır. Bunlara ek olarak küçültme yapan ekler ve pekiştirme durumları da derecelendirme içerisinde yer alır.

Arapçada tasnifat terimiyle karşılanan derecelendirme, tasnif etme yani bölümlleme anlamına gelmekle birlikte günümüzde Türkiye Türkçesinde derecelendirme diye isimlendirilmektedir. Aynı kavram İngilizce de “ ratings” , Almancada “ bewertungen” , Fransızcada “ évaluations” kelimesiyle karşılanmaktadır. Bunlara ek olarak Azerbaycan Türkçesinde “ derecelendirme” , Türkmen Türkçesinde “ derejelendirme” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Oğuz grubu Türk lehçelerinin diğer adı Batı (Güneybatı) lehçeleridir. Bu adı almasının coğrafi yöne ve ada göre, boy adlarına göre, dil özelliklerine göre vs. nedenleri bulunmaktadır. Bu grup içerisinde Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmenistan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi yer almaktadır. Oğuz Türkçesi XI. yüzyıldan sonra yazı dili haline gelmiştir. Ancak sözlü olarak bulunmaktaydı. Buradan da anlaşılıyor ki yazı diline geçiş Kaşgarlı Mahmut’ tan sonra gerçekleşmiştir. İlk dil bilimcimiz olan Kaşgarlı Mahmut ilk tasnifi yaparken sadece iki başlık altında tasnifini ele almıştır.

Bütün Oğuz grubu lehçelerde sıfat ve zarflar öz olarak aynı şekildedir. Ancak gerek ekler gerek kelimeler lehçeler arasında farklılığa sebep olmaktadır. Bazı eklerin geçmişte günümüze kadar devam etmesi ve aynı kelimelerde kullanılması görülürken (oğl- an) bazı eklerin diğer lehçelerde kullanılmadığı gözlemlenmiştir. (+ çuw) Ancak gözlenen bu değişiklikler küçük farklılıklar olmakla birlikte en büyük farklılığın Türkmen Türkçesinde olduğu gözlemlenmiştir. Bunun nedeninin ise çeşitli sosyo-ekonomik durumlar, ülkeler arası diyalogun az olması vs. şeklinde sıralayabiliriz. Ancak gerek derecelendirmenin yapılışı gerek cümlelerin yapısı olsun pek bir farklılık gözlemlenmemektedir.

Oğuz grubu yazı dillerinde derecelendirme konusu bazı kaynaklarda şu şekilde işlenmiştir:

Türkiye Türkçesinde zarflar ve sıfatlarda derecelendirme konusunu ayrıntılı ele alan uzmanlar bulunmaktadır. Bunların başında da Zeynep Korkmaz ve Tahsin Banguoğlu gelmektedir. Tahsin Banguoğlu Türkçenin Grameri adlı eserde sıfatlarda derecelendirme konusunu vasıflama sıfatları başlığı altında ele almıştır. Bu ana başlığı üç alt başlığa ayırmıştır. Bunlar: Karşılaştırma sıfatları, berkitme sıfatları, küçültme sıfatlarıdır. Sıfatlarda karşılaştırmayı: “ Vasfin yoğunluğunu nispi derecelerle gösteren sıfat şekillerine karşılaştırma sıfatları (adjectifs comparés) deriz. ”⁵ şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımla niteliğin derecesini gösteren kelimelerin olduğunu belirtmiştir. Bu kelimelerin de zarf ve zarf öbeklerinden oluştuğunun ayrıca üzerinde durmuştur. Tahsin Banguoğlu ayrıca derecelendirmeyi de üç bölüm halinde ele alarak, 1. Eşitlik derecesi 2. Artıklık derecesi 3. Üstünlük derecesi, konunun daha da anlaşılır hale gelmesini sağlamıştır. Eşitlik derecesinde ismin önüne “ kadar” ve “ gibi” takılarının birisinin gelerek yapıldığını; artıklık derecesini, “ aynı vasfin iki nesne arasında eşit olmadığını, birinde ötekinden artık olduğunu gösterecektir. ”⁶ şeklinde anlatarak “ daha” takısının getirilerek yapıldığını; üstünlük derecesinde ise, “ sıfatlar ikiden fazla nesne arasında bir vasfi üstün derecesiyle taşıyanı ayırt etmeye yararlar ”⁷ biçiminde anlatarak “ en” zarfının getirilerek yapıldığını belirtmektedir.

Zeynep Korkmaz ise Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi) adlı eserinde sıfat ve zarflarda derecelendirme konusuna oldukça fazla yer vermiştir. Sıfatlarda derecelendirme ve karşılaştırma konusunu ayrı bir başlık altında inceleyen Zeynep Korkmaz, sıfatlarda küçültme ve pekiştirme konularını da ayrı ayrı başlıklar altında ele almıştır. Zeynep Korkmaz sıfatlarda derecelendirme konusunu şu şekilde incelemiştir:

1. Eşitlik Derecesi

- Gibi Edatı İle
- Kadar Edatı İle

2. Üstünlük Derecesi(Karşılaştırma Derecesi)

3. Aşırılık Derecesi

⁵ Tahsin Banguoğlu, Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 2015, s.345

⁶ Tahsin Banguoğlu, **a. g. e.** , s.346

⁷ Tahsin Banguoğlu, **a. g. e.** , s.347

4. En Üstünlük Derecesi⁸

Zeynep Korkmaz eşitlik derecesini, “iki varlık veya nesne arasındaki niteliğin benzer veya eşit derecede olduğunu gösterir. ”⁹ şeklinde tanımlamıştır. Varlıkların arasındaki ilişkide üstünlük yoktur birbirine denklik söz konusudur. Eşitlik derecesi oluşturulurken “ gibi” ve “ kadar” edatları kullanılır. (taş gibi sağlam, senin kadar dürüst gibi.) Üstünlük derecesi (Karşılaştırma Derecesi) ise, Zeynep Korkmaz tarafından şöyle tanımlanmıştır: “ Bir varlıktaki niteliğin başka bir varlık veya varlıklara oranla daha çok, daha üstün, daha az, daha düşük olduğunu gösterme derecesidir. ”¹⁰ Bu derecelendirme sıfatın önüne daha zarfı getirilerek yapılır. Ancak tanımdan da anlaşılacağı üzere sadece bir niteliği üstün olduğunu değil ayrıca daha düşük olduğunu da belirten derecelendirmedir. (daha kötü çocuk). Zeynep Korkmaz, sıfatlardaki aşırılık derecesini, “ üstünlük derecesi ile en üstünlük derecesi arasında yer alan ve en üstünlüğe yakın nitelikte olan bir işlevi bildirme derecesidir. ”¹¹ biçiminde tanımlamıştır. Bir niteliğin iki kuvvetli durum arasında daha kuvvetli olana yaklaşma biçimidir. Bu derecelendirme de aşırılık söz konusu olduğu için herhangi bir nitelikte kıyaslama yapılmamaktadır. Derecelendirme, sıfatların önüne bazı zarflar getirilerek yapılır. Zeynep Korkmaz bu zarfları şöyle belirtmektedir: “ çok, pek, çok fazla, çok az, pek çok, pek az, fazlasıyla, epey, fevkalâde, gayet, hayli, harikulede gibi. ”¹² (çok az bir çay) Ayrıca “ nitelik sıfatlarında pek, çok gibi zarflarla karşılanan aşırılık derecesi, bir üslup özelliği olarak iki niteleme sıfatının soru işlevini yitirmiş – mI/ - mU ekiyle birbirine bağlanması ile de karşılanır. ”¹³ (güzel mi güzel) şeklinde bir açıklama yapan Zeynep Korkmaz soru edatının iki niteleme sıfatının arasına girdiğinde aşırılık derecesi gösterdiğini belirtmiştir. En üstünlük derecesi ise adından da anlaşılacağı üzere nitelik olarak en üstünü belirten derecelendirmedir. Bu derecelendirme sıfatın önüne en zarfının gelmesiyle oluşturulur. (en güzel ev)

Küçültme, sıfatların bazı ekler alarak ada küçültme anlamı katmasıdır. Tahsin Banguoğlu küçültmeyi, “ Vasfı düşük ve hafif dereceleriyle gösteren sıfatlara küçültme

⁸ Zeynep Korkmaz, Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, TDK Yayınları, Ankara2017, 5. Baskı, s.363- 368

⁹ Zeynep Korkmaz, **a. g. e.** , s.363

¹⁰ Zeynep Korkmaz, **a. g. e.** , s.365

¹¹ Zeynep Korkmaz, **a. g. e.** , s.366

¹² Zeynep Korkmaz, **a. g. e.** , s.366

¹³ Zeynep Korkmaz, **a. g. e.** , s.366

sıfatları (*adjectif diminutif*) diyoruz. ” ¹⁴ şeklinde tanımlamaktadır. Cümle içerisinde kelimeye eklenerek küçültme yapan ekler bulunmaktadır. Ancak biz bu ekleri ayrıntılı biçimde ekler başlığı altında inceleyeceğimiz için şimdilik sadece ekleri yazmakla yetineceğiz. Zeynep Korkmaz bu ekleri şöyle sıralamıştır: ” + CA, + CAnA, + cAk , + cIk/ + cUk, + sI, + sU, + msI/ + msU, + mırak ve + rAk ” ¹⁵ Bu eklerin eklendiği kelimeye sevgi anlamı kattığı da görülmektedir. Özellikle + cIk eki bu görevi en güzel biçimde karşılamaktadır. (Minnacık elleri var.)

Pekiştirme, anlamı kuvvetlendirmek demektir. Tahsin Banguoğlu pekiştirme sıfatlarını, “ Vasfin yoğunluğunu salt olarak yüksek derecesiyle gösteren sıfatlara berkitme sıfatları adını veriyoruz. Türkçede berkitme sıfatları en çok benzer hece katkısı (*parnomasie*) yoluyla olur. ” ¹⁶ şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere berkitme pekiştirmenin diğer adıdır. Pekiştirme iki şekilde karşımıza çıkmaktadır: 1. Kelimenin ilk hecesinin önüne m, p, r, s ünsüzlerinden birinin getirilerek oluşan hecenin kelimenin önüne eklenmesi biçiminde oluşturulan pekiştirmeler. (kıpkırmızı elma, masmavi gökyüzü, tertemiz ev, sapasağlam ev gibi.) 2. İkilemeler yoluyla yapılan pekiştirmelerdir.

Türkiye Türkçesinde zarflarda da derecelendirme yapılmaktadır. Sıfatlarda derecelendirme isimlerde meydana gelirken zarflarda derecelendirme fiillerde meydana gelir. Tahsin Banguoğlu zarflarda derecelendirme konusunu sıfatlarda derecelendirme konusuyla aynı şekilde incelemeye almıştır. Sıfatlardan farklı olarak miktar zarflarına da derecelendirme zarfları içerisinde yer vermiştir. Zeynep Korkmaz da sıfatlarda derecelendirme konusuyla aynı paralellikte işlediği görülmekle beraber bazı ufak farklılıklar göze çarpmaktadır. Ayrıca Zeynep Korkmaz zarflarda derecelendirmeye ayrı bir başlık açmamış ancak miktar zarfları içerisinde konuyu ele almıştır. Miktar zarflarını sıfatlarda derecelendirmede olduğu gibi ayrı başlık altında ele almıştır. Miktar zarfları dört bölüme ayrılmıştır. Eşitlik derecesi, Zeynep Korkmaz , “ sıfatlara, sıfat- fiillere ve fiillere eşitlik anlam ve işlevi katan zarflardır. “ Kadar, denli, gibi” sözleri ve “ miktar” bildiren + cA eşitlik durumu ekini almış kelimelerde karşılanır. Bunlardan “ kadar” ve “ denli” miktarda eşitlik bildirdiği hâlde, gibi nitelik, eşitlik bildirir. “ şeklinde anlatmıştır. (hayvan gibi koştu.) ¹⁷ Üstünlük derecesi ise, daha kelimesiyle

¹⁴ Tahsin Banguoğlu, **a. g. e.** s.349

¹⁵ Zeynep Korkmaz, **a. g. e.** s.378

¹⁶ Tahsin Banguoğlu, **a. g. e.** s.348

¹⁷ Zeynep Korkmaz, **a. g. e.** s.478

yapılmaktadır. En üstünlük derecesi, en zarfının sıfatların önüne gelmesiyle yapılan bir derecelendirmeyken aşırılık derecesi geldiği eyleme aşırılık anlamı katmaktadır. Aşırılık derecesi bildiren bazı zarflar ise şunlardır: “ azıcık, biraz, birazcık, bol bol, büyük ölçüde, çok, çokça, çok çok, çok fazla, ekseriya, epey, epeyce, gayet, fevkalâde, harikulade, olağanüstü, pek, uzun uzadıya “¹⁸

Oğuz grubu içerisinde yer alan Azerbaycan Türkçesinde de sıfat ve zarflarda derecelendirme olduğu görülmektedir. Ancak derecelendirme konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Özellikle de sıfatlarda derecelendirme de görüş farklılığı oldukça fazladır. Zarflarda derecelendirme konusu ise pek işlenmemekle birlikte miktar zarfların da ele alınmıştır.

Azerbaycan Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme farklı şekillerde yapılmaktadır. Bazı çalışmalarda da konuyla ilgili şöyle bilgi verilmektedir: “ Azerbaycan Türkçesinde sıfatlarda dereceleme hem ekle, hem bazı zarflarla hem de üstünlük bildiren bazı ifadelerle ve bazı tekrarlarla yapılır. (Hüseyinzade, 2007; 78- 81; Kazımov, 2010; 117- 123; Seyidov, 2006; 269- 270) ”¹⁹ Ancak asıl derecelendirme derecelendirilen ismin daha üstün bir şekilde ortaya çıkmasıyla oluşur. Azerbaycan Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme görüş farklılıkları meydana getirmiştir. Bu görüş farklılıklarını da Əzizxan Tanrıverdi şu şekilde toparlamıştır:

1. Ə. Demircizade, D. Quliyev: adi, küçültmə, müqayisə, üstünlük, şiddətləndirmə. (1. Hisse, 1938)
2. S. Cəfərov, Ə. Abbasov: adi, kiçiltmə, müqayisə, şiddətləndirmə. (Azərbaycan Dilinin Grammatikası, 1. Hisse, 1945)
3. Ə. Demircizade: adi, azaltma, çoxaltma. (Azərbaycan Diline Aid Tedqiqler, 1947)
4. M. Hüseyinzadə: adi, müqayisə, üstünlük, şiddətləndirmə, kiçiltmə, çoxaltma. 1. (Muasır Azərbaycan Dili, 1963)
5. S. Cəfərov: adi, azaltma, çoxaltma.(Azərbaycan Dilinin Qrammatikası, 1963)
6. M. Hüseyinzade: adi, çoxaltma (üstünlük, şiddətləndirmə), azaltma(kiçiltmə), (Muasir Azərbaycan Dili, 1983)

¹⁸ Zeynep Korkmaz, a. g. e. , s.480

¹⁹ Süleyman Kaan Yalçın, **Azerbaycan Türkçesi Grameri**, Kesit Yayınları, İstanbul 2018, 1. Baskı, s.248

7. Y. Seyidov: adi, azaltma, çoxaltma (Azərbaycan Dilinin Qrammatikası, 2000) ²⁰

Əzizxan Tanrıverdi ise Azərbaycan Dilinin Tarixi Qrammatikası adlı eserinde sıfatlarda derecelendirme üç başlık altında ele almıştır. Bunlar: adi derece, azaltma derecesi, çoxaltma derecesidir. Ancak konuyu derli toplu bir şekilde ise Süleyman Kaan Yalçın şöyle ele almıştır:

1. Sıfatın önüne en, lap, daha, çox, düm, zil, tünd sözcükleri getirilerek yapılır.
2. Sıfatın ilk hecesine m, p, r, s ünsüzleri getirilerek yapılır.
3. Cümle içerisinde üstünlük bildirmede kullanılan olduqça, o qeder, son derece, ne, artıq, kimi, tek, de gibi bağlaç ve bazı ifadelerle yapılır.
4. Sıfatlara çAk edatından geliştiği düşünülen + cA ekini ve isimlere + dAn ayrılma hâli ekinin getirilmesiyle yapılır.
5. Sıfatların tekrarlanmasıyla yapılır. ²¹

Azerbaycan Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme konusunda bir birlik sağlanmamıştır. Əzizxan Tanrıverdi eserinde adi derecelendirmeyi normal sıfatlar olarak, azaltma derecesini bazı küçültme eklerini alarak, çoxaltma derecesini ise tekrar, pekiştirme ve bazı ekleri alarak konuya değinmiştir. Sıfatlarda pekiştirme konusuna ayrı bir başlık açılmadığı da görülmüştür. Buradan yola çıkarak Türkiye Türkçesiyle arasında fazla bir farklılığın olmadığını söyleyebiliriz.

Azerbaycan Türkçesinde sıfatlar da küçültme konusunu ise Süleyman Kaan Yalçın iki madde şeklinde ele almıştır:

1. Sıfatların üzerine + ImtIl/ + UmtUl, + Imtraq/ + Umtraq, + imsov/ + ümsov, + sov, + şın, + raq/ + req ekleri getirilerek yapılır.
2. “Sıfatlardan önce ‘az, bir az, bir qeder, ala, açıq’ ve sıfatlardan sonra ‘teher’” sözcükleri getirilerek yapılır. “ ²² şeklindedir. Sıfatlarda küçültmenin Türkiye Türkçesinden biraz farklı şekilde yapıldığı da göze çarpmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinde zarflarda derecelendirme ise miktar zarflarıyla yapılmaktadır. Q. Ş.Kazımov miktar zarflarını: “ Miqdar zərfləri hərəkətin miqdarını, əlamətin dərəcəsinə bildirir. ” ²³ biçiminde tanımlayarak miktar zarflarının hareketin ve durumun derecesini bildiren zarflar olduğunu bildirmektedir. Miktar zarfları neçə? nə

²⁰ Əzizxan Tanrıverdi, **Azerbaycan Dilinin Tarixi Qrammatikası**, Bakı 2017, s.243- 244

²¹ Süleyman Kaan Yalçın, **a.g.e.**, s.248- 249- 250

²² Süleyman Kaan Yalçın, **a. g. e.** , s.250

²³ Q. Ş. Kazımov, **Müasir Azərbaycan Dili (Morfologiya)** , Bakı- 2010, s.329

qədər? , nə dərəcə? sorularına cevap verir. Kazımov miktar zarflarını sade miktar zarfları, düzeltme miktar zarfları ve mürekkeb miktar zarfları olarak üç bölüme ayırmıştır. Sade miktar zarfları, “ az, çox, xeyli, tamam “ kelimelerinden oluşur. Bunlardan ilk üçü hem miktar sayı hem de miktar zarfı olarak kullanılır. Eşya bildiren sözden önce kullanıldığında say; fiilden, sıfat fiilden ve sıfattan önce kullanıldığında zarf olurlar. ²⁴ Düzeltme miktar zarfları ise düzeltme sayıca oldukça azdır. Kazımov bu zarflar için: “ ile” bağlacının değişik şekillerde kullanılmasıyla ortaya çıktığını söylemekle birlikte düzeltme zarflarını şöyle sıralamaktadır: “ tamamilə, bütünlüklə, dəfələrlə” gibi kelimelerin yanı sıra “ - ınca” ekli, “ lazımca, qədərincə, bəsdideyinca. ” ²⁵ Mürekkeb miktar zarfları, ikilemeler yoluyla oluşan zarflardır. Kazımov mürekkeb zarflarını beş madde halinde ele almıştır. Bunlar:

1. “ Az” ve “ cox” sözlerinin ayrı ayrı ya da birlikte kullanılmasıyla oluşur.
2. “ Bir” kelimesinin “ az, çox, xeyli, qədər” kelimeleriyle birleşmesiyle oluşur.
3. “ o, bu, nə” sözlerinin “ qədər” sözü ile birleşmesiyle oluşur.
4. Yönelme bildiren “ bir” sözü ile ad durumunda bir sayının birleşmesiyle oluşur.
5. Miktar sayısının “ dəfə, kərə” sözü ile birleşmesiyle oluşur. Ayrıca “ qat- qat, dönə- dönə, az- maz, azdan- çoxdan” gibi miktar derece zarfları da vardır. ²⁶

Azerbaycan Türkçesinde sıfat ve zarflarda derecelendirme yapılırken belli bir yol izlenmemiştir. Farklı görüşler benimsenmiştir. Ancak genel itibarıyla derecelendirmede durumlar arasındaki alt– üst ilişkisi işlenmiştir

Oğuz grubu lehçeleri arasında yer alan Türkmen Türkçesinde derecelendirme önemli bir yere sahiptir. Derecelendirme yapılırken kelime kendinden küçükle karşılaştırılarak yapılır. Bu da derecelendirmenin ana konusunu oluşturur. Ancak araştırmacılar tarafından görüş birliği sağlanamamıştır. Bazı araştırmacılar iki bölüme ayırırken bazı araştırmacıların üç ya da dört bölüme ayırdığı gözlenmiştir. Özellikle sıfatlarda derecelendirme konusu bu görüş farklılıklarının en fazla yaşandığı bölümdür. Öncelikle belirtmek gerekirse uzmanlar, sıfatlarda derecelendirme konusunu üç bölüme ayırmıştır. Bunlar: 1.Sıfatların Dip Derecesi, 2. Sıfatların Denklik (Eşitlik) Derecesi 3. Sıfatların Sevgi Derecesi’ dir. ²⁷Ancak Rusçadan çevrilen” Türk Dilinin Gramatıkası”

²⁴ Q. Ş. Kazımov, a.g.e., s.330

²⁵ Q. Ş. Kazımov, a.g.e., s.330

²⁶ Q. Ş. Kazımov, a. g. e. s.331

²⁷ Türkmen Dilinin Grammatıkasy (Morfolojiya), Aşgabat- 1999, s.100

adlı eserde ise sıfat derecesi dört bölüme ayrılmıştır: 1. Sıfatların Azlık Derecesi 2. Sıfatların Denklik (Eşitlik) Derecesi 3. Sıfatların Fazlalık (Çokluk) Derecesi 4. Sıfatların Küçültme- Sevgi Derecesi. Daha sonraki çalışmalarda ise sadece ilk üç maddede görüş birliği sağlandığı belirtilmiştir.²⁸

Son zamanlarda yapılan çalışmalar ise derecelendirme konusu daha geniş çaplı işlenmeye başlanmıştır. Özellikle Türkmen Türkçesinin ilk gramer kitabı olan Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) adlı eserde beş bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler şunlardır: 1.Sıfatların dip derecesi, başka dereceleri belirlemek için kural olarak belirlenmiş şekilde kabul edilen derece olarak tanımlanmıştır.²⁹ Amaç dereceyi oluşturacak unsurun ilk ayağını ortaya çıkarmaktır. Sıfat yapan kelimeyle dereceleyen kelime aynı sözcükten oluşur. Dip derece belirlenirken nitelik, durum, tat, renk, davranış, özellik anlatılır. (Ulu kazanlarda etler kaynatılıyor.) 2. Sıfatların azlık derecesi ise, dip dereceyle çok az farklılık gösterir. Ancak azlık derecesi yapılırken bazı unsurlar kullanılır. Dip dereceden birazcık alt ya da üst olma durumunu temsil eder. Azlık derecesi beş şekilde karşımıza çıkar:

a. Renk bildiren sözlere – mtyl/ - mtil, - ymtyl/ - imtil birleştirilmesiyle sıfatların azlık derecesinin bir bölümü oluşturulur. Bu sıfatların anlamı göz önüne alındığında rengin normal olan dereceden azlığını, kısıklığını anlatır.

b. – gylt eki yalnız ‘‘ güzyl’’ ve ‘‘ sary’’ sözlerine gelir. Bu ek eklendiğinde ‘‘ güzyl’’ sözcüğündeki (yl) , sary sözcüğündeki ‘‘ y’’ eki düşerek gelir. (güzgylt)

c. ‘‘ – sowult’’ eki yalnız ak sözcüğüne gelerek azlık derecesi yapılır. (Aksawult)

ç. – mtyk/ - mtik, -ymtyk/ - imtik, - umtuk/ - ümtük eklerinin yardımıyla renk ve tat anlatan sıfatlarda azlık derecesi yapılır. (çalymyk)

d. – rak/ - räk. Bu ek hakkında uzmanlar arasında önemli görüşler ortaya atılmıştır. Kelimenin – rak ekiyle birleşmesi sonucunda karşılaştırılan nesnelerin nitelikleri arasında farklılıklar ortaya çıkar. Bu ek dip dereceyle karşılaştırıldığında nitelikçe küçük olan dereceyi anlatır. Bu ek asıl sıfatların hepsine geldiği gibi yapay sıfatların çoğuna da gelebilir. (ajymtygrak) -rak/ -räk ekinin geldiği kelime ile

²⁸ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya), Aşgabat- 1999, s.101

²⁹ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya), Aşgabat- 1999, s.102

karşılaştırılan dip derecedeki kelimeler anlatılan niteliğin, durumun, tadın, hacmin, görünüşün birazcık azlığını ve küçüklüğünü anlatır.³⁰

Görüldüğü üzere azlık derecesi dip dereceyle ilişkilendirilerek yapılan bir derecelendirme değildir. Çeşitli yollarda yapılan bu derecelendirme renk bildirmede karşımıza çıkar. Dip derecenin bir kademe üstü olan azlık derece genellikle de eklerle yapılır.³¹ Sıfatların fazlalık derecesi ise, sıfatlaşan nesnelerin niteliğini, rengini, tadını, hacmini, büyüklüğünü, işaretini, davranış- karakterini, düzen ve görünüşünü ele alarak nesnenin fazlalığını, yüksekliğini anlatır. Fazlalık derecesi iki yolla yapılır:³²

a. Morfolojik Yol ile Yapılışı: Bu yol pekiştirme ile yapılan derecelendirme değildir. Sıfatın ilk hecesine m, p, s ünsüzlerinden birinin getirilerek sıfata eklenmesi sonucunda oluşur. Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) adlı eserde bu durma ki katına çıkarılmış eksiklik denmiştir. (gap- gatu)³²

b. Analitik Yol ile Yapılışı: Fazlalık derecesinin bir diğer yapılış şekli analitik yollardır. Sözcüklerin önüne belli kelimeler getirilerek yapılır. Bunlar: çuw, çym, şar, şyr, hüyt, ýaly, iň, örän, has, gaty, tüys, uçursyz, yaly.

“ iň, örän, has, gaty, tüys, uçursyz, yaly” sözleri nitelik, durum, miktar ve az miktarda renk bildirirlerken “ çuw, çym, şar, hüyt, ýaly” sözleri genellikle renk bildirme de “ şyr” sözü ise nesnelerin üst derecesini belirtme de kullanılır. (şyr sözü, hüyrgaraňky, örän yätkeş gibi.)³³ bir diğer derecelendirme ise, 4. Sıfatların karşılaştırma derecesidir. Karşılaştırma en az iki nesne, durum, canlı vs. arasında yapılır. Türkmen Türkçesinde sıfatlarda karşılaştırma da azlık ve çokluğa göre değişiklik gösterebilir. Karşılaştırma derecesi sintaktik (söz dizimi), sintaktik-morfolojik yöntemle yapılır. Karşılaştırma derecesinin farklı şekillerde yapıldığı gözlemlenmiştir. Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) adlı eserde bu konuya şöyle değinmiştir: 4.1. Öncelikle iki nesne arasındaki karşılaştırmaya yer vermiştir. Bu şekilde karşılaştırılan nesnelerin farklı yönleri ortaya çıkmış olur.4.2. Bir diğer şekil, “ garända, serendeňde, görä” zarflarının getirilmesiyle yapılır. Bu yolla nesnelerin karşılaştırılan nesneyle arasındaki farklılıklar ortaya çıkmıştır.4.3. Diğer karşılaştırma da ise, karşılaştırılan nesne çıkış halinde, karşılaşan nesne ilk halinde kalır.

³⁰ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya), Aşgabat- 1999, s.102- 103

³¹ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya), Aşgabat- 1999, s.103

³² **Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya)** , Aşgabat- 1999, s.104

³³ **Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya)** , Aşgabat- 1999, s.104

Nitelik belirleyen söz de – rak/ - räk eki ile birleşir. ³⁴ Bu yolla da nesneler arasındaki farklılık ortaya çıkmış olur. Böylece bir durumun, niteliğin büyüklüğü, hacmi, iç durumu ya da dış durumu karşılatırılan durumlar arasındaki azlığı, küçüklüğü belli eder. (... menin ýaly goýun bilen geçini **saýgarmaýn** (adam) ýüz **direktordan- da** peýdalyrak. (B. Kerbabaýew.) 4.4. Son karşılaştırma şekli ise, nesnenin durumuna göre “ garända, serendeñde, görä” sözlerinin ismin önüne gelerek yapılır. Ayrıca sıfatta – rak/ - räk ekini almış olur. Son olarak “ 5. Subjektik pahalı verme derecesi” ise, başka isimlerle de anılmıştır: “sıfatları sevgili derecesi” ve “ sıfatların azlık- sevgili derecesi” de denilmiştir. Ancak son zamanlarda bu isim çokça kullanılmaya başlandı. Bunun nedeni Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) adlı eserde şöyle özetlenmektedir: “ Diğer derecelerden ayrılıp özgün ayrıntılara sahip olması ve anlatılan niteliği kontrol eden nesnenin gerçekten gerçek materyallerle ortaya çıkarmasıdır. ” ³⁵ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) adlı eserde subjektif pahalı verme derecesinin bazı eklerden meydana geldiğini belirtmiştir. Bunlar: “ - ja/ - je, - jyk/ - jik, - jak/ - jek.”

a. – ja/ - je Eki: Ortaya çıkışı – ça/ -çe eki ile benzerlik gösterir. Anlatım durumuna göre cümleye naziklik, küçüklük anlamı verir. (küyküje kampir) ³⁶

b. – jyk/ - jik: Adlarla, sıfatlarla, ünvanlarla, durumlarla ve daha başka türlerle birleşebilir. Sıfatlarla birleştğinde sıklıkla söyleyenin nesnel duruşunu bildirir. – jyk/ - jik eki asıl sıfatlara gelir, sonu k sesiyle biten sözlerle birleştğinde o ses düşer. (gysgajyk) Bir diğer özelliği eklemeli kelimelerin önüne gelip sıfat derecesi görevi yaptığında – jyk/ - jik birleşmesiyle sözün arasına a, e, sa, se getirilir. (pessejik)³⁷ Bu ekin küçültme eki olarak da kullanıldığı görülmektedir.

c. – jak/ - jek Eki: Bu ek – jyk/ - jik ekinin varyantı sayılır. – jak/ - jek eki asıl sıfatlara gelir ve “ k” sesiyle biten kelimelere geldiğinde o ses düşer. (sowujak) ³⁸

Sıfatlarda olduğu gibi Türkmen Türkçesinde zarflarda da derecelendirme yapılmaktadır. Bütün Oğuz grubu lehçelerde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de sıfatlarda derecelendirme isimlerle yapılırken zarflarda derecelendirme eylemlerde yapılır ve fiili niteler. Türkmen Türkçesinde zarfın derecelendirmesi dört şekilde yapılır:

³⁴ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) , Aşgabat- 1999, s.104

³⁵ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) , Aşgabat- 1999, s.106

³⁶ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) , Aşgabat- 1999, s.107

³⁷ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) , Aşgabat- 1999, s.107

³⁸ Türkmen Dilinin Grammatikasy (Morfologiya) , Aşgabat- 1999, s.107

1. Zarfların dip derecesi, asıl zarfların yer aldığı derecelendirilmedir. Bu yönüyle sıfatların “ dip derecesiyle” benzerlik göstermektedir.2. “ Zarfların güçlendirici- fazlalık derecesi ise, “ iñ, örân, juda, iññân, dym, asla” gibi yardımcı unsurlarla yapılır. Bu derecelendirme hareketin derecesini karşılaştırarak azaltır ya çoğaltır.3. Zarfların yoğunluk derecesi, tekrar yoluyla ve pekiştirmeye yapılan bir derecelendirilmedir. m, p, s sesleriyle derece arttırılmaktadır. (gyp- gyzel, kem- kem) , 4. Zarfların sevgi-küçüklük derecesi ise, iki şekilde yapılmaktadır:

a. Sevgili Derecesi: -ja/ - je, - jyk/ - jik ekleriyle yapılan derecelendirilmedir.

b. Sevgili - Küçüklük Derecesi: - rak/ - räk, - jyk/ - jik eklerinin gelmesiyle yapılır. Eklenme sırasında - rak/ - räk ekinin sonundaki k sesi düşer. (ırräjik)

Oğuz grubunun son lehçesi Gagavuz Türkçesinde ise sıfat ve zarflarda derecelendirme üzerinde durulmamış bir konudur. Gagavuz lehçesinin yazı diline henüz tam geçmemesi ve gerekli çalışmaların yapılmaması bu lehçenin bazı durumlarda eksik kalmasına sebep olmuştur. Ancak Gagavuz Türkçesinin Türkiye Türkçesine çok yakın olduğu da bilinen bir gerçektir. Özellikle de sıfatlarda derecelendirme konusu eksik bırakılmıştır. Bu eksikliği de bazı eklerle ve cümlelerden çıkardığımız derece yapan bazı sözcüklerle tamamlamaya çalışacağız.

Gagavuz Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme yapılırken Türkiye Türkçesini örnek almak bir sorun teşkil etmez. Birbirine çok yakın olan bu iki lehçede sıfatlarda derecelendirmeyi yapılış şekline göre aynı konu başlıkları altında incelememiz mümkün olabilir. Derecelendirme iki durum arasındaki üstünlük belirtisidir. Gagavuz Türkçesinde de sıfatlarda derecelendirme yapılırken sıfatın önüne onun niteliğini çoğaltacak ya da azaltacak bazı zarflar getirilerek yapılır. Gerek eldeki örnek sayısının az olması gerekse yaralanacak kaynağın kısıtlı olması nedeniyle diğer lehçelere oranla daha az bilgi sahibiyiz. Örnek metinlerden yola çıkacak olursak eşitlik derecesi için “ gibi” ve “ kadar” sözcüklerinin, üstünlük derecesi için “ daha” , en üstünlük için “ en” zarfının, aşırılık derecesi için de “ pek” zarfının kullanıldığını söyleyebiliriz. Bunlara ek olarak bazı eklerle de derecelendirme yapıldığını belirtebiliriz. Ayrıca m, p, r, s ünsüzleriyle de pekiştirme konusunun varlık gösterdiğini söylememiz mümkündür. Diğer lehçelerde olduğu gibi sıfatlarda küçültme ve tekrar yoluyla pekiştirmeyi de Gagavuz Türkçesi içerisinde ele alabiliriz.

Gagavuz Türkçesinde zarflarda derecelendirme miktar zarflarıyla yapılmaktadır. Nevzat Özkan miktar zarflarını: “ Sıfatın, bir başka zarfın, fiillerin anlamını azlık-

çokluk bakımından tamamlayan kelimelerdir. ”³⁹ şeklinde tanımlamıştır. Türkiye Türkçesiyle benzerlik göstermekle birlikte Gagavuz Türkçesinde birkaç farklılık göze çarpmaktadır. Bunları Nevzat Özkan şöyle belirtmektedir:

a. Sadece “ cat eni” kelime grubundaki bir pırıldak cat (< Ar. Cedid) bu şekliyle Gagavuz Türkçesine hastır.

b. Ne soru zamiri miktar ifadesi taşımaktadır. (ne pek gözäl)

c. “ Nică” soru kelimesi de, (nică yaalanmadık dingil.) Örneğinde olduğu gibi pek çok anlamında, yani miktar zarfı olarak kullanılmıştır.⁴⁰

Bunlardan başka derecelendirme yapan bazı zarflar şunlardır: pek, en, en pek, az, biraz, azıcık, bir taan, taa, hiç, kıt, çok” şeklinde sıralayabiliriz.

³⁹ Nevzat Özkan, **Gagavuz Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, s.137

⁴⁰ Nevzat Özkan, **a. g. e.** s.137

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNCELEME

1.1. Eklerle Yapılan Derecelendirme

Derecelendirme her zaman kelimelerle yapılmaz. Bazen kelimeler düzeyinde yapılan derecelendirmenin eksik kaldığı ya da istenen kavramı tam karşılayamadığı görülmektedir. Bu durumda ise eklerin varlığına ihtiyaç duyulur. Öyle ki ekler bazen sözcüklerin yapamadığı görevi üstlenir.

Sıfat, ismin önüne gelerek onu çeşitli yollardan niteleyen ve belirten sözcük gruplarıdır. Zarf ise, fiili, sıfatı, sıfat- fiili ve zarf kökenli kelimeleri durum, miktar, soru, zaman ve yer- yön bakımından belirten sözcük türleriydi. Ancak bazen bu görevi eklerin üstlendiği görülmektedir. Bu duruma özellikle küçültme eklerini ve bazı derecelendirme yapan ekleri örnek verebiliriz.

Derecelendirme yapan ekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1.1.1. + Aç:

Oğuz grubu lehçelerin hepsinde bulunan bir ektir. Ancak bu ek lehçelerde işlek olarak kullanılmamaktadır. Eklendiği kelimelerde sıfat ve zarflarda derecelendirme görevi üstlenebilir.

1.1.1.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Eklendiği kelimeye büyütme ve küçültme işlevi katan bir ektir. Örnekleri oldukça sınırlıdır. (ana- ç, ata- ç)⁴¹

Pek boy atamamıştı daha, ama **topaç** gibi, tıknaz, toraman bir oğlandı.(YP, 117)

Azerbaycan Türkçesi

Büyütme, küçültme, sevgi işlevi bildiren bir ektir. ⁴² Azerbaycan Türkçesinde + Aç ekinin karşılığı olan + Ac/ + c şekliyle kullanılır. (eke- ç “ iri, büyük” , tura- ç “ bir tür av kuşu”)

⁴¹ Zeynep Korkmaz, **a.g.e.**, s.120

⁴² Süleyman Kaan Yalçın, **a.g.e.**, s.172

Taranan eserlerde örneklerine rastlayamadık.

Türkmen Türkçesi

Bu ek Türkmen Türkçesinde bir örnekte bulunmaktadır. (yalan + aç)

Taranan eserlerde örneklerine rastlayamadık.

Gagavuz Türkçesi

Bu ek Gagavuz Türkçesinde işlek olmayan bir ektir. Eklendiği kelimeye kuvvetlendirme anlamı katar. (top+ ac+ ı) ⁴³

Taranan eserlerde örneklerine rastlayamadık.

1.1.1.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

+ Aç ekinin Oğuz grubu Türk yazı dillerinde zarflarda derecelendirme yapan örneklerine taranan eserlerde rastlanılmadı.

1.1.2. + Ak

Oğuz grubu lehçelerin hepsi bulunan bir ektir. Ancak işlevi oldukça azdır. Eklendiği kelimelerde sıfat ve zarflarda derecelendirme görevi üstlenebilir.

1.1.2.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Eski Türkçedeki + Gak küçültme ve kuvvetlendirme ekiyle ilişkisi olan bu ek de genellikle tek heceli kelimelere gelerek benzetme ve küçültme işleviyle az sayıda adlar türetmiştir. (başak, benek, bucak) ⁴⁴

Burunları **koyu renkte beneklerle** kaplıdır. (TDK, SB)

Azerbaycan Türkçesi

Azerbaycan Türkçesinde + aq/ + ek biçiminde kullanılmıştır. Azerbaycan Türkçesinde de küçültme ve kuvvetlendirme göreviyle az sayıda isim türetmiştir. (başaq, göbek)

Taranan eserlerde örneğine rastlanmadı.

Türkmen Türkçesi

Türkmen Türkçesinde + AG (+ ak, +ek, +tag, + teg) biçimiyle kullanılmıştır. Eklendiği kelimeye küçültme ve kuvvetlendirme anlamı katar. (ovlak, goçak)

⁴³ Nevzat Özkan, **Gagavuz Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, s.101

⁴⁴ Zeynep Korkmaz, **a.g.e.**, s.120

Taranan eserlerde örneklerine rastlayamadık.

Gagavuz Türkçesi

Gagavuz Türkçesinde fazla işlek olmayan bir ektir. Benzerlik ifade eder.

(baş + ak + sız)

Taranan eserlerde örneklerine rastlayamadık.

1.1.2.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

+ Ak Oğuz grubu Türk yazılı dillerinde zarflarda derecelendirme ve kuvvetlendirme örneklerine taranan eserlerde rastlanılmadı.

1.1.3. + CA

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde derece bildiren bir ekken Gagavuz Türkçesinde küçüklük bildirir. Eklendiği kelimede sıfat ve zarflarda derecelendirme görevi üstlendiği görülmektedir.

1.1.3.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Sıfat, zarf ve adıl türeten bir ektir. Sıfat ve sıfat olarak kullanılan sözlere gelerek eklendiği kelimeye “ oldukça” anlamı katan, benzerlik ve azlık işlevinde küçültme sıfatları yapar. Ayrıca + CA eki sıfatlara ve sıfat olarak kullanılan sözlere “ olarak” anlamı katan pekiştirme işlevinde tarz zarfları yapar. (açıkça söyledi, aptalca bir davranış) ⁴⁵ +CA eki sıfatlarda vurguluyken zarflarda vurgusuzdur. Ayrıca + CA eki + nA, + Cİk / + Cuk ve + lAr ekleriyle birleşerek pekiştirme ve küçültme zarfı da yapmaktadır. (milyonlarca, hemencecik, hızlıcana)

Beni baştan aşağı süzdü, kılık kıyafetime baktı, evine davet ettiğine pişman olmamış olmalı ki, elini **dostça** bir tebessümle omuzuma vurarak: “ Bu akşam konuşup bir çara buluruz, aldırma! “ dedi. (KMM, 8)

İçeri kırk yaşlarında, eksik saçları kulaklarına ve yüzüne dökülmüş, **şişmanca** bir kadın girdi, Raif Efendi’ nin kulağına eğilip bir şeyler söyledi. (KMM, 22)

Eski, fakat **oldukça** iyi muhafaza edilmiş mobilyalar ve güzel bir meşe karyola ilk bakışta göze çarpıyordu. (KMM, 124)

⁴⁵ Zeynep Korkmaz, a. g. e. s.122

İhtiyarca bir kadın öğleye kadar gelip evi temizliyor, büyük çini sobayı yakıyor, bir kap hasta yemeği pişiriyordu. (KMM, 142)

Sonraları öteki odalarda **büyükçe** bir divan ve annesinin yatak örtülerini getirerek aynı odada yatmaya başladım. (KMM, 143)

Başında **oldukça** kalabalık bir aile bulunduğu, aldığı ücretle ancak geçinebildiği söyleniyordu. (KMM, 14)

Her katında çocukların mutlu mesut koşup oynadıkları, fırından zencefilli-tarçınlı kurabiye kokularının yayıldığı **büyükçe** bir ev hayali bazılarına klişe gibi gelebilir ama onların gözünde hayatların en idealiydi. (AŞK, 2)

Azerbaycan Türkçesi

Azerbaycan Türkçesinde de Türkiye Türkçesiyle aynı işlevde kullanılmaktadır. (tatlıca) Türkmen Türkçesinde ise küçültme bildiren bir görevindedir. Sıfat ve zarfların derecesini arttıran örneklere de rastlanır. Bazen de ikilemelere gelerek zarf görevi üstlenmektedir.

Men, onun soyukdan **azca** çatlamış ellerinde indi sert, yabani bir gözellik duyurdum. (ACHA, 177)

Buradan çılpak **balaca** biri çıhdı. (EK, 25)

Türkmen Türkçesi

Küçültme bildiren bir ektir. Zarf ve sıfatların derecesini attıran örneklere de rastlanır. (şonca)

Hanyñ buýrugy **boýunça** dönügiñ kellesi kesilmeli boldy. (P, 95)

Gagavuz Türkçesi

Bu ek Gagavuz Türkçesinde eklendiği kelimeye küçüklük ve sevgi anlamı katar.

Alçacıksın dal gibi Açtım yüzüne baktım

Talıcasın bal gibi Taze yamış kar gibi. (GT, 154)

1.1.3.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Görünmez bir el çelik mengene olmuş, **amansızca** sıkıştırıyordu yüreğini. (YP, 37)

David Ella' yı dirseğiyle **hafifçe** dürttü ama baktı ki karsından gık çıkmıyor, kendi söylediklerine şevkle kafa sallayarak kendisi onay verdi: “ Gayet meşhur ve itibarlı bir yayınevi bu, Ester Hala. (AŞK, 6)

Azerbaycan Türkçesi

Başka bir nefer Gedim dayını kenara çiyinleyip, **yavaşça** hırda pencerenin gabağına keçdi. (ACHA, 99)

Garagöz' ü **yavaşça** iteledim. (ACHA, 490)

Türkmen Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Gagavuz Türkçesi

Uzun bir yolculaa çıkan Hoca, yolda **pekçe** acıkmış. (GT, 313)

1.1.4. + CAğIz

Oğuz grubu lehçelerin hepsinde kullanılan bir ektir. Sıfatlarda ve zarflarda derecelendirme görevi üstlendiği de görülmektedir.

Türkiye Türkçesi

Adlardan ve ad niteliği olan küçültme, sevgi ve acıma ifadesi veren küçültme adları türetir: (adamcağız) ⁴⁶

Yürümekten âciz bu **kızcağız** nasıl doğuracaktı bu çocuğu? (YP, 51)

Azerbaycan Türkçesi

Sevgi ve küçültme anlamı bildiren bir ektir. Azerbaycan Türkçesinde “ + cığaz/ + ciyez/ + cuğaz/ + cüyez” biçimleri de kullanılmaktadır.

Yazığ **kızcağız** istekli dostu Garaca kız ile görüşebilmedi. (ACHA, 49).

Türkmen Türkçesi

Türkiye Türkçesiyle aynı işlevde kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesinde sadece “+ cağaz” şekliyle kullanılmaktadır. (Guzcağaz)

Taranan eserlerde örneklerine rastlayamadık.

Gagavuz Türkçesi

Bu ek Gagavuz Türkçesinde “ + CA(A) z”, “ + çaz” biçimiyle kullanılır. Küçültme bildiren bir ektir.

Ah, ne genç- genç **kızçazlar** meydan toplaşır

Bân sandım onnar yaban, onnarsa yaklaşırlar (SvU, Mani) ⁴⁷

⁴⁶ Zeynep Korkmaz, **a.g.e.**, s.124

⁴⁷ ekitap. kulturturizm. gov. tr

1.1.5. + CAk

Oğuz grubu lehçelerin hepsinde bulunan bir ektir. Sıfat ve zarflarda derecelendirme görevi üstelendiği de görülmektedir.

1.1.5.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Küçültme ve sevgi bildiren bir ektir. Sıfat ve zarflarda pekiştirme görevi üstlenir. Zeynep Korkmaz bu ek içi: “ sıfatlarda pekiştirilmiş küçültme sıfatı türetir. Sayıları birkaçı geçmez.(küçüçük, soğucak), ayrıca sıfatlarda pekiştirilmiş bazı zarflar türetir.” demiştir.

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Azerbaycan Türkçesi

Bu ek Azerbaycan Türkçesinde + CAq/ + ÇEk biçiminde kullanılır. Küçültme bildiren bir ektir.

Taranan eserlerde örneklerine rastlanılmadı.

Türkmen Türkçesi

Türkmen Türkçesinde işlek olmayan bir ektir. Küçültme ve sevgi bildirir. (yıkıcak)

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Gagavuz Türkçesi

Küçültme ve sevgi bildiren bir ektir. Gagavuz Türkçesinde çok kullanılır.

Taranan eserlerde örneklerine rastlayamadık.

1.1.5.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Tä ak patyşanyň goşunyň **yeňyänçäk** gitmeli- diýip buýrupdyr. (P, 245)

1.1.6. + CAnA

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve kullanılan bir ektir. Eklendiği kelimeyle birlikte cümlede zarflarda derecelendirme görevi üstelendiği görülmektedir.

1.1.6.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

+ CA + nA eklerinin birleşmesiyle meydana gelmiş küçültme ve pekiştirme bildiren bir ektir. (azcana)

Kebap şişleriyle ters yüz edip, bıçağın sırtıyla üzerlerini kanırtarak içlerini dışlarını **iyicene** yıkadı, süzölmeye bıraktı. (YP, 154).

Azerbaycan Türkçesi

Azerbaycan Türkçesinde işlek olmayan bir ektir. (azcana)

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.1.7. + Cık/ + Cuk

Oğuz grubu lehçelerin hepsinde kullanılan işlek bir ektir. Sıfat ve zarflarda küçültme işlevli olarak derecelendirme yapmaktadır.

1.1.7.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Küçültme anlamı bildiren işlek bir ektir. Eklendiği adlar ve sıfatlara küçültme, sevgi, acıma ve pekikiştirme ifadeleri katar. (küçücük)

Ama bunun için ne karını suçlayabilirsin, ne de **el kadarcık** sabiyi. (YP, 22)

Sevgi vardır **küçücük** dünyalarda, nefretle tanışmamışlardır. (YP, 23)

İçinde binlerce yıldızın bulunduğu galaksilerden Samanyolu adlı birinde, **küçücük** bir gezegen olan Dünya üzerinde nefes alıyordum. (SU, 231)

Babasını sorunca, **yapmacık** bir tavırla yüzünü buruşturup dudaklarım bükerek: “Buyrun” dedi.

Bu eve geldiğinde **minnacık** bir enikti henüz. (AŞK, 2)

Ilık mı ılık, **yumuşacık** bir günde başladı bu tuhaf hikâye. (AŞK, 3)

Gözlerinde **incecik** bir bel hayali kaldı. (SS, 47)

Azerbaycan Türkçesi

Küçültme bildiren bir ektir. İşlek olarak kullanılır. Azerbaycan Türkçesinde “ + Cıq/ + cUk “ şekilleri kullanılır. (halacıq)

Amma **azıcık** harareti var; ona da derman vereceyem, yahşı olacak. (AÇHA, 53)

Türkmen Türkçesi

Sevgi ve küçültme bildiren bir ektir. Türkmen Türkçesinde de oldukça işlek olarak kullanılan bir ektir. Bu ek değişik şekillerde (- jyk/ - jik) kullanılmıştır. (kiçicik)

Kiçijik tütünjik burlup çykdy. (P, 71)

Gagavuz Türkçesi

Küçültme bildiren bir ektir. İşlek olarak kullanılır. Gagavuz Türkçesinde ‘ k’ sesinin bazen düştüğü de görülmektedir.

Her bir aulun boyunda **uzucuk** sıracıkların dizili dürerler. (AÇ) .⁴⁸

1.1.7.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Türkiye Türkçesinde örneklerine pek az rastlanılmıştır. (Küçücük oldu.)

Taranan eserlerde Örneğine rastlanılmadı.

Azerbaycan Türkçesi

Burada **dilcik** perçimlenir. (EK, 43)

Türkmen Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Gagavuz Türkçesi

Alâr bir büyük boş çuval koltuğuna da **tezicik** gider padişaha. (GT, 351)

Bu çocuk benimnân bunca yalpaktı, **küçücüklüümüzdân** islââ yaşardık, olur, demââ, pek severdik birbirimizi da şindi na sana! (AÇ) ⁴⁹

1.1.8. + dAk

Derecelendirme ve pekiştirme görevinde kullanılması oldukça nadir görülür. Çok az sayıdaki Türk lehçesinde karşımıza çıkar. Oğuz grubunda ise Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde kullanılır.

1.1.8.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Sıfat görevinde kullanıldığı görülmektedir.

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

⁴⁸ ekitap. kulturturizm. gov. tr

⁴⁹ ekitap. kulturturizm. gov. tr

Azerbaycan Türkçesi

+ daq/ + deq şekliyle kullanılır.

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.1.8.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Zarflarda derecelendirme yapmaktadır.

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Azerbaycan Türkçesi

Yer ve zaman bilidiren zarflar türetir.

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.1.9. + den de

Azerbaycan Türkçesinde ve Türkmen Türkçesinde + den ayrılma hâl eki ile de bağlacının birlikte kullanılmasıyla meydana gelmiştir. Azerbaycan Türkçesinde derecelendirme görevi yapmaktadır. Sıfat ve zarflarda derecelendirme işlevi üstlendiği de görülmektedir.

1.1.9.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Çalışırken bir **yandan da** İmam Gazali' nin ihya Ulum al- Din adlı kitabını karıştırıyor, anlamaya çalışıyordum. (AŞK, 157)

Azerbaycan Türkçesi

O **senden de** yaxşıdır. (S, 270)

Bacım **menden de** kiçiktir. (S, 270)

Türkmen Türkçesi

Şonda orakçynyň boýu **öňküden- de** beter kelte görüldi. (HH, 15)

Hamat guş gözlerini **öňküden- de** beter tegelärdi. (HH, 8)

Hamat guş balaklyk matasyny bagryna basyp, gözlerini **adatkakysyndan- da** beter tegeledi. (HH, 9)

1.1.9.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

“ + den de” Oğuz grubu Türk yazı dillerinde zarflarda derecelendirme yapan örneklerine taranan eserlerde rastlanılmadı.

1.1.10. – gylt

Sadece Türkmen Türkçesinde kullanılan bir ektir. Güzel ve sarı sözcüklerine eklenir. Türkmen Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme yaptığı görülmektedir.

1.1.10.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Olaryň üçünjisi mor saçly, **gyzgylt** yüzli, tokga bir aýaldy. (BK, AA)

1.1.11. + Ik/ + Uk

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi kullanılan küçültme işlevli bir ektir. Sıfat ve zarflarda derecelendirme işlevi üstlendiği görülmektedir.

1.1.11.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

+ Ir ekiyle kurulmuş ses yansımali ikincil köklerden sonra gelerek küçültme anlamında bazı ad ve sıfatlar türetmiş bir ektir. ⁵⁰ (kırıık lokma)

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Azerbaycan Türkçesi

Bu ek Azerbaycan Türkçesinde “ + ıq, + ik, + uq” şekilleriyle kullanılır. Benzetme ve küçültme anlamlı kelimeler yapar. (govuk, gicik)

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.1.11.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Zarflarda derecelendirme yapan örneklerine taranan eserlerde rastlanılmadı.

⁵⁰ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.129

1.1.12. Imsov(< im + sığ)

Azerbaycan Türkçesinde kullanılan bir ektir. Azerbaycan Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme görevi üsteldiği görülmektedir.

1.1.12.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Bu ek iki ekin birleşmesiyle meydana gelmekle birlikte oldukça fazla kullanılan bir ektir. Adlara, özellikle renk adlarına ve tat bildiren sıfatlara gelerek benzerlik, gibilik bildiren sıfatlar türetir. (acımsov). ⁵¹

Gəna müstətiqin **delisov** şücaəti onun xoşuna gəlirdi. (EK, 96).

1.1.13. + ja/ + je, + jyk/ + jik

Sadece Türkmen Türkçesinde kullanılan bir ektir. Küçültme ve sevgi bildiren bir ektir. + cık ekinin bir varyantıdır. Sıfat ve zarflarda derecelendirme görevi üstlenektedir.

1.1.13.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Türkmen Türkçesinde sevgi- küçüklük derecelendirmesi yapan eklerdir.

Kiçijik tütünjik burlup çykdy. (P, 71)

Bir **azajyk** wagt özara hümürdeşip durdular. (P, 899)

Märekäniň içinden öňe saýlanan egni sal- sal eşikli, **küyküje** kempir Gowşudyň ýanyna bardy. (A. Tagan. Saragt galasy)

1.1.13.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.1.14. + jak/ + jek

Türkmen Türkçesinde asıl sıfatlarda derecelendirme yapan bir ektir. + jyk/ + jik sesinin varyantlaşmış halidir. Bazı örneklerde “ k ” sesinin düştüğü görülür.

⁵¹ Süleyman Kaan Yalçın, a.g.e., s.181

1.1.14.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Önde yer bilen gögüň tapysşyan yerinde, Ashabat obasy **ýeňiljek** dumana çümüp otyrды. (R. Esenow. Dünýäde sen bar.)

Yzyndan hem **ýylyjak** nandan doly saçagy gapdalyna goýdy. (A. Durdyýew. Han küyli)

1.1.15. + mAn

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde kullanılan ve eklendiği cümleye aşırılık ve büyüklük anlamı katan bir ektir. Pek işlek olmayan bir ektir. Sıfatlarda derecelendirme yapan bir ek görevindedir.

1.1.15.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Eklendiği sığata “ aşırılık, abartma” işlevi katar. (küçümen) ⁵² Örnekleri oldukça sınırlıdır.

Düşünsenize **kocaman** bir balık olup denizlerde doya doya yüzmek ne güzel olurdu. (SU, 129)

Kırmızı kadife koltuklar, alçak ceviz sigara masaları ve bir kenarda **kocaman** bir radyo odayı dolduruyordu. (KMM, 20)

Gökte tek tük soluk yıldızlar, **kocaman**, testekerlek bir ay... Yatak ekşi ekşi ter kokuyor. (SS, 9)

Normalde kafasını meşgul eden tüm soruları tek tek ensesinden yakaladı, **küçümen** kutulara sokup üstlerine de birer kilit vurdu. (AŞK, 15)

Azerbaycan Türkçesi

Azerbaycan Türkçesinde bu ekin görevi Türkiye Türkçesiyle aynıdır. Cümleye aşırılık ve abartma anlamı katar. (toraman)

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Türkmen Türkçesi

Türkmen Türkçesinde “ + man, + men, + ban, + van” biçimleriyle kullanılır. Eklendiği sözcüğe abartma anlamı katar. (yekomen)

Taranan eserlerde örneklerine rastlayamadık.

⁵² Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.137

Gagavuz Türkçesi

Bu ek Gagavuz Türkçesinde pek işlev değildir. İlgi bildiren bir ek görevindedir. (evcimen)

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.1.16. + mI/ + mU

Soru anlamı yapmakta kullanılan bir ektir. Türkiye Türkçesinde derecelendirme bildirir. Sıfatlarda derecelendirme yaptığı görülmektedir.

1.1.16.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Aşırılık derecesi yapan bir ektir. (güzel mi güzel)

Canlı mı canlı bir tabiat; iyi mi iyi bir iş; iyi mi iyi! Ama bir şey eksil. (M, 101)

Ilık mı ılık, yumuşacık bir günde başladı bu tuhaf hikâye. (AŞK, 3)

1.1.17. + (I) mSI/ + (U) mSU (< + m+ sIg)

Bu ek Türkiye Türkçesi, Gagavuz Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde görülen bir ektir. Sıfatlarda derecelendirme yapan bir ek görevindedir.

1.1.17.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Adlara, renk adlarına ve tat bildiren sıfatlara gelerek “ benzerlik, andırma” anlamı veren sıfatlar türetir. (hamurumsu, yeşilimsi)

Bu adam aptalsı görünümü ve **çocuksu** tavırlarıyla insanın kafasında bir soru yaratıyor. (TTG, 371)

Etrafı **yanıksı** bir koku kapladı. Meğer ateşteki tencere dibine tutmuş. (TTG, 372)

Türkmen Türkçesi

+ mSI biçimiyle kullanılır. Sıfatlarda benzerlik anlamı katan bir ektir. (ulumsı)

Taranan eserlerde örneklerine rastlayamadık.

Gagavuz Türkçesi

Bu ek Gagavuz Türkçesinde de benzerlik ve gibi anlamlarında sıfatlar türetir.

Taranan eserlerde örneğine rastlanmadı.

1.1.18. + (I) mtırak/ + (U) mtırak< + mtı+ rak

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde işlev görülen bir ektir. Sıfatlarda derecelendirme yapan bir ek görevindedir.

1.1.18.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Eklendiği sığata gibilik, benzerlik anlamaları katan bir ektir. (beyazımtırak)

Yalnız benzinin solukluğu **sarımtırak** bir hal almıştı. (KMM, 140)

Azerbaycan Türkçesi

Azerbaycan Türkçesinde eklendiği sığata gibilik, benzerlik anlamaları katan bir ektir. Azerbaycan Türkçesinde + Imtraq/ + Umtraq ve + mtIl/ + mtUl biçimleriyle gösterilir. (sarımtraq)

Onun öz şəhərində mart ayında təlatümlü olan dəniz səmayla birləşərək ümumi **bozumtul** ağ kütlə əmələ gətirdi ki, burda da göy, qara və ağ rəngləri görmək olardı. (EK, 173).

O, **sarımtraq** bir avtomobildə olan bir sürücü üçün çıxdı. (EK, 173)

Onu rahatsız eden içindeki çırpıntı ve fırtına meşin renkli guru üzünde, ağı garasından ziyâde olan yuvarlak gözlerinde, **garamtırak** ince dodağlarında dalgalanırdı. (AÇHA, 56).

Türkmen Türkçesi

Türkmen Türkçesinde eklendiği sığata gibilik, benzerlik anlamaları katan bir ektir. Fazla işlek olmamakla birlikte bu ek Türkmen Türkçesinde + mtıl/ + mtıl biçimiyle kullanılmaktadır.

Yolsuz howada asmana galýan **sarymtyl** tozan Garagumuň gövsüne serhet çekýane çalyım edýardı. (SA)

1.1.19. – mtyk/ - mtik, - ymtyk/ - imtik, - umtyk/ - ümtik

Türkmen Türkçesinde kullanılan bir ektir. Eklendiği sözcüğe renk ve tat anlamı katarak derecelendirme yapmaktadır. Sıfatlarda derecelendirme yapan bir ek görevindedir.

1.1.19.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Köwsarlap gelyän şemal gyşaryşyp ýatanlaryň üstüne **çalymtyk** tozan sowurýardy. (BK, AA)

1.1.20. + rAk

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde sıfat, Türkmen Türkçesinde zarf işlevi gören bir ektir. Genellikle sıfatlarda derecelendirme yapan bir ek görevindedir. Eklendiği cümlelerin anlamında pekiştirme görevi de yapar.

1.1.20.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

+ rAk eki azlık bildiren sıfatlar yapar.

Kısarak boylu, kara kuru Nadir Hanım' ın yerinde şimdi şişman denilecek kadar etlenmiş bir hanım var. (TDK, MŞE)

Azerbaycan Türkçesi

Azerbaycan Türkçesinde + raq/ + rek bimiyle kullanılmakla beraber Azerbaycan Türkçesinde karşılaştırma ve güçlendirme yapan bir ektir. (yaxşıraq)

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Türkmen Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.1.20.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Türkmen Türkçesinde + raak/ + rääk şeklinde kullanılır. Eklendiği kelimeye karşılaştırma yoluyla çokluk anlamı katar. (uluraak)

Has **gijräk** gelenler yzyyna gaýtmany boldy. (P, 163).

1.1.21. sowult

Türkmen Türkçesinde kullanılan bu ek sadece ak kelimesiyle kullanılmaktadır. Sıfatlarda derecelendirme yapan bir ek görevindedir.

1.1.21.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Aksowult gylyç ýüzi syryny açýar diýäýmeseň, şu eşigiň içinde ol ýol urup
ýören galtamanlara meňzemän durmaýardy. (RE, DSB)

1.1.22. + şın

Azerbaycan Türkçesinde kullanılan bu ekin sıfatlarda küçültme yaptığı
görülmektedir. Sıfatlarda derecelendirme yapan bir ek görevindedir.

1.1.22.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Sarışın Vasya mene yahımlaşdı. (H, 80)

1.2. Bir Kelimeyle Yapılan Derecelendirme

Sıfat ve zarfların derecelendirme işlevi eklerden hariç kelimelerle de
yapılmaktadır. Kelimelerle yapılan derecelendirme zarf görevindeki bir kelimenin, sıfat
ya da zarfların önüne gelerek onları derecelendirmesiyle yapılır. Derecelendirme yapan
kelimeler azlık- çokluk yani miktar bildiren kelimelerden oluşur.

Oğuz grubu lehçelerde sıfat ve zarflarda derecelendirme yapan bütün sözcükleri
tek tek ele alarak cümle içerisinde ya da kelime grubunda nasıl görev üstlendiklerini
belirtmeye çalışacağız.

1.2.1. “ açığ ”

Sadece Azerbaycan Türkçesinde sıfatlardan önce kullanılarak derecelendirme
yapan bir kelimedir.

1.2.1.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Açıq – sarı parçadan don geymişti. (H,81)

1.2.2. “ ala ”

Sadece Azerbaycan Türkçesinde sıfatlardan önce kullanılır. Eklendiği kelimeye
küçültme anlamı katarak derecelendirme yapar.

1.2.2.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Ala- çiy et yemek olmaz. (H, 81)

O özüne **ala-** babat otağ tikmişti. (H, 81)

1.2.3. “artıq”

Azerbaycan Türkçesinde üstünlük bildiren derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.3.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

... çılpak qolları heddinden **artıq** qeşeng idi. (İE, K, 123)

1.2.4. “az, azıcık”

“az “ Azerbaycan Türkçesinde sıfatlardan önce kullanılmakla birlikte (**az** yaxşı) , “ azıcık” aşırılık bildiren bir derecelendirme zarfıdır. + cık küçültme eki ve “ az” isminin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Cümleye azlık açısından aşırılık katmaktadır. Türkiye Türkçesinde ve Gagavuz Türkçesinde de kullanılmaktadır.

1.2.4.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.2.4.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Belki **azıcık** doğruldu. (BL, 76)

Azerbaycan Türkçesi

Nesir **azacık** dikelirdi ki, güzgülü terpenmesin. (ACHA, 373)

Gagavuz Türkçesi

Hep **az** gelir. (DÖ, 54)

1.2.5. “asla”

Türkmen Türkçesinde zarflarda güçlendirici- fazlalık derecesinde kullanılan bir kelimedir.

1.2.5.1. Zarflardan Önce Kullanışı

Türkmen Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.2.6. “ biraz”

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde kullanılan bir zarftır. Birleşik bir kelimedir. Azlığın bir derece daha düşüğünü belirtmede kullanılır.

1.2.6.1. Sıfatlardan Önce Kullanışı

Türkiye Türkçesi

Ümit ve Tasvir’le tanıştığı gün sahaflık ve kitap konusunda konuşmuş ama onları sıktığını düşünerek, **biraz** tiyatral bir sesle, “ Ah sahaflar, ah her biri insan sarrafi olan sahaflar! “ diyerek, kendisini sevenlerin, ‘ hiç yaşlanmayan, gevrek, çokbilmiş bir kız çocuğu sesi’ diye tanımladıkları o yaramaz, çıtır çıtır sesiyle etkilemişti. (SU, 45-46)

Daima **biraz** beceriksiz ve mahcup bir çocuk olduğum halde babamın bana böyle söylemesi, oğlunu ne kadar az tanıdığını göstermeye kâfiydi. (KMM, 47)

Biraz daha تنها sokaklara geldiğimiz zaman yavaşladı. (KMM, 123)

Biraz çirkin, fakat cana yakın bir karısı vardı. (KMM, 8)

Azerbaycan Türkçesi

Gocanın yerden **biraz** hündür iri balaca otağı, gabağında daş hasarla çevrilmiş yamyaşıl meyve bağı yoldan geçenlerin diggetini celbedirdi. (ACHA, 218)

Gagavuz Türkçesi

Nasreddin amuca, sarmalarımız kıt **biraz**, yalvaracam tek alınız. (GT, 335)

1.2.6.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Ben ona **biraz** önce rastladım, Semahat Abl! (SU, 50)

Azerbaycan Türkçesi

Gözel ayrıliyə malik qaşları və uzun kirpiklərisə bu dəcəl, həm də deyəsən bir qədər qıyqacı gözlərin gözəlliyini **bir az** da nəzərə çarpdırırdı. (EK, 222).

Gagavuz Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.2.7. “ birazcık”

“ Pek az, çok az” anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Cümlede sıfat ve zarf görevi görmektedir. Türkiye Türkçesinde ve Gagavuz Türkçesinde derecelendirme görevi üstlenmektedir.

1.2.7.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Gagavuz Türkçesi

Dedo, **birazcık** ödünç tuz versene. (GT, 253)

1.2.7.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Birazcık bekleyiniz lütfen. (TDK)

Gagavuz Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.2.8. “ cat “

Gagavuz Türkçesine ait bir kelimedir. Miktar zarfı yapmada kullanılır.

2.2.8.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Cat eni bir pırıldak. (BÖ, 60) (cat kelimesi bu şekliyle Gagavuz Türkçesine aittir.)

1.2.9. “ çok”

Kendisine göre az olanla karşılaştırıldığında üstün, fazla olan anlamındadır. Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde zarf ve sıfatlarda derecelendirme görevi üstlenmektedir. Azerbaycan Türkçesinde “ çox” şeklindedir.

1.2.9.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Sanırım polis teşkilatında **çok** uzun bir süre kaldım.(SU, 55)

“Hayatta tek bir mucize vardır, o da **çok** genç yaşta iyi bir öğretmene rastlamaktır!” diyen o yazar doğru söylemiş. (SU, 131)

Onları, kitap kurtlarının yalnızken sık sık sevdikleri yazarlarla yaşadıkları **çok** özel bir dostlukla aşk karışımıydı. (SU, 65)

Bir an kadar gördüklerimden **çok** daha sıcak bir ifadeyle, beni adeta kucakladığını gördüm. (KMM, 89)

Fakat üzerimde **çok** kuvvetli bir tesir bırakmış olacak... (KMM, 170)

Çok sağlam kadındır. (SU, 47)

Çok sıcak bir cumartesi akşamıydı ve onlar üç gündür içine düştükleri olayların başlangıcı olan Defne Kaman' ın en son görüldüğü noktada mola vermişlerdi. (SU, 247)

Gerçi kursta ondan **çok** daha iyi yemek pişiren ve sık yiyen ama hiç de kilolu olmayan bir sürü kadın vardı, o başka. (AŞK, 122)

Azerbaycan Türkçesi

Şəhər anlayışına görə o, **çox** qoca adam sayılırdı. (EK, 5).

Gagavuz Türkçesi

Çok bir namlan oluyor onarın düşünleri. (GT, 209)

1.2.9.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Kendini isteksiz, keyifsiz ve **çok** yalnız hissetti. (SU, 109)

Çanta **çok** dolu görünmüyor ama boş da değil. (SU, 245)

Masanın karşısında, **çok** rahat görünen, L şeklinde gri- mavi renkte, geniş, upuzun bir kanepa, önünde büyük ahşap bir sehpa, yerde, siyah zeminde kırmızı ve mavi renklerin ağır bastığı, üzerinde kırkayağa benzer motifler bulunan kalın dokumalı Yörük kilimi seriliydi. (SU, 260)

Azerbaycan Türkçesi

Çayı **çox** qaynar içirlər, - Dyula izah etdi, - mən artıq bu adəti bilirəm. (EK, 27)

İkimiz de takriben aynı şərâtdə yaşadığımız üçün birbirimizin hâsiyyetini **çoh** gözəl bilirdik. (ACHA, 146)

Gagavuz Türkçesi

Çok bir namlan oluyor onarın düşünleri. (GT, 209)

Çok vakıt çiftçilêr unutmââr Bayır Oolu'yu. (GT, 227) .

Çok korkunçlu bükmüş bıyıkları, dokuz belezikli tufeyi urmuş arkasına bakılacak gibi deyil. (GT, 282)

Çok geçmemiş, getirer aklına garga tikenî da uçâr o köye. (GT, 284) .

1.2.10. “ çokça, çoklukla”

Türkiye Türkçesi kullanılan aşırılık bildiren derecelendirme yapar. Eklendiği cümleye çoktan fazla anlamı katar.

1.2.10.1. Zarlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Kafasını devlet işlerine yatırdığından gecelerini **çokluk** uykusuz geçirir. (BŞM, 151)

1.2.11. “çuw”

Sadece Türkmen Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme yapan bir kelimedir. Eklendiği kelimeye çoğaltma derecesinde derecelendirme yapar.

1.2.11.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

İkinjiniň saçy gatyk **çuw** akmyk- da, sakgly kömür ýaly garamyş. (Ata Köpek, Ata Köpek ýylgyrär.)

1.2.12. “ çym”

Sadece Türkmen Türkçesinde sıfatlardan önce kullanılan bir kelimedir. Eklendiği kelimeye çoğaltma derecesinde derecelendirme yapar.

1.2.12.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Iwan Wasiljewiçin ýüzi birdenkä **çym** gyzel boldu. (Tolstoy, Eserler)

1.2.13. “ daha”

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde ve Gagavuz Türkçesinde bulunan karşılaştırma derecesi yapan zarftır. Gagavuz Türkçesinde “ taa, ta” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bir durumun kendisine göre daha üstün, daha az olma durumudur.

1.2.13.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Ve asıl can alıcı soru: aynı karakolda kendisinden çok daha kıdemli, deneyimli ve **daha** cesur komiserler varken neden kendisini seçmişti? (SU, 69- 70)

Henüz insanların, öz kardeşlerinin bile kendilerinden farklı, **daha** zeki veya güzel, **daha** melankolik veya dalgın, **daha** hızlı veya hevesli, **daha** yavaş veya derin, **daha** hayâlperest veya coşkulu, **daha** tutkulu ve hırslı, **daha** cömert veya hazcı, **daha** meraklı veya eğlenceli olmasını kıskandıklarını bilmediğim yıllardı. (SU, 121)

Hayvanca bir hiddet ve tarifi imkânsız bir bayağılıkla müstatil şekilde açılmış duran bu ağız; baktığı yeri delmek istediği halde aciz içinde boğulmuş benzeyen bu çizgi halindeki gözler; kanatları mübalağalı bir şekilde yanaklara kadar genişleyen ve böylece çehreye **daha** vahşi bir ifade veren bu burun... (KMM, 18)

Sonra, aradan seneler geçtiği halde, nasıl hala ona bağlı olduğumu gördükçe, ruhumda **daha** büyük bir infial duyuyordum. (KMM, 163)

Onun hatırasına bundan **daha** büyük bir hareket yapılabilir miydi? (KMM, 173)

Azerbaycan Türkçesi

Bəlkə Afrikada **daha** böyük uğurlarınız olub? (EK, 17)

Respublika prokurorluğunun Bakıdaki binasına **daha** bir qara rəngli “ Volqa” yağınlaşdı. (EK, 274)

Bundan **daha** böyük müsibət ola bilərmi? (EK, 288)

Gagavuz Türkçesi

Sade bir yan avucu kopeykam kaldı, bir üç ruble kadar çıksın, **taa** zeyda canım. (GT, 203)

Getir bana geri torbacıktan altınları hem **taa** da bir torbacık kendiden, gene seni popaz koyacam. (GT, 206)

Şeytannar düşünmüşler taman buavşam aldadıp kemençecii Topal Şeytan' a onu kapsınar, neçin ki bundan **taa** uygun vakit bulmaa yokmuş, nice bulsun şeytannar da. (GT, 276)

1.2.13.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Tabii genç ve yalnız bir kadının etnik kökeni ve dinî inancı veya inançsızlığı da durumunu **daha da** zorlaştıran etkenlerdendir. (SU, 170)

Durdu kesmeşekerinden **bir kıt daha** aldı, bir yudumda çay içti. (SU, 62)

Ümit Kaman geçen yıla oranla bu yıl **daha** iyi görünüyordu, kendi deyimiyle, ‘ bu ümitsiz hâli’ne alışmıştı. (SU, 74)

Semahat, masanın üzerinde duran, kalın, deri ciltli, içinden kuş tüyleri, kurutulmuş bitkiler ve renkli bez parçaları taşan, mavi bir kurdeleyle bağlanmış defteri **daha** görür görmez onun SU Kitabı olduğunu anlamıştı. (SU, 226)

Fakat bu sefer, muvazenesi yerine geldiği halde, beni bırakmıyor, kollarının arasında **daha** çok sıkıyordu. (KMM, 64)

Vücudum bana her zamankinden **daha** hafif geliyordu. (KMM, 90)

Bu kadının resmini gördüğüm andan beri geçen birkaç hafta içinde, ömrümün bütün senelerinden **daha** çok yaşadığımı hissediyorum. (KMM, 91)

Sarı ve altları kırpılmış bıyıkları bu ifadeyi **daha** çok kuvvetlendiriyordu. (KMM, 13)

Azerbaycan Türkçesi

İki ay Moskovada və ya bizim yerlərdən **daha** uzaq yaşayın. (EK, 73).

Hayat bizi **daha da** yaxınlaştırdı. (AÇHA, 148)

Bu dəfə qadın ona **daha** diqqətlə baxdı, amma yenə heç ne demədi. (EK, 296)

Onların bir çoxu bakirə olduqlarından nədənsə müştərilərə **daha** çox xoş gəlirdi. (EK, 510)

Gagavuz Türkçesi

Kazdıkça su zedelenirmiş, kazdıkça **taa** çok olurmuş, alçakları hem üsekleri doldururmuş. (GT, 229)

Karı **taa** gördücêênên başlamış adama takazalamaa:

- Haa- a sên gene getirersin aula o belayı! ... (GT, 204)

Bitkide o iki avcı **taa** kıyak çıkmışlar, yaklaşalar, üzerler ölü yabanıyı. (GT, 218)

Taa sık başlamış insan Bayır Oolu’ nu anma. (GT, 227)

1.2.14. “de”

Bağlaç olarak kullanılır. Cümle içerisinde üstünlük bildirir.

1.2.14.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Geri döndüğümde kuyunun ağzından ustamın daha **da** yüksek sesle söylendiğini işitirdim. (KSK, 60)

Ya da daha **da** kötüsü şehrin kimsenin bilmediği ama şimdiden kaldırımları kalabalıklarla kaynaşan yeni bir köşesinde trafikte kaybolurlardı. (KSK, 125)

Azerbaycan Türkçesi

O senden **de** yaxşıdır. (S, 270)

Gagavuz Türkçesi

Getir bana geri torbacıktan altınları hem taa **da** bir torbacık kendidên, gene seni popaz koyacam. (GT, 206)

1.2.14.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Tabii genç ve yalnız bir kadının etnik kökeni ve dinî inancı veya inançsızlığı da durumunu daha **da** zorlaştıran etkenlerdendir. (SU, 170)

Azerbaycan Türkçesi

Erle arvadın arasındaki söhbetin neticesi o olardı ki, Yusuf, Garaca gızı daha **da** artık köteklerdi. (AÇHA, 27)

Üç- dört gün bu dermanları atdı, kişi daha **da** geri getdi. (AÇHA, 79)

Gagavuz Türkçesi

Taa **da** iyi, kolay olacak onu bitirmee bu avşam. (GT, 264)

1.2.15. “ düm”

Sadece Azerbaycan Türkçesinde sıfatların önüne getirilerek derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.15.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Her yan **düm**-ağ qarla örtülmüşü. (H, 80)

1.2.16. “ dym”

Türkmen Türkçesinde çok anlamına gelen zarflarda derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.16.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Göz önüne getir, patyşanyň köşgünde **dym**-dyrslykdy we Ester öz aýak sesini hem-de şa lybasynyň pasyrdysyny eşidýär. (<https://tr.glosbe.com/tk/tr/dym>)

1.2.16.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Jelile deňzinde **dym**-dyrslyk bolýar. (<https://tr.glosbe.com/tk/tr/dym>)

1.2.17. “ ekseriya”

Türkiye Türkçesinde derecelendirme yapan bir zarftır. Cümleye ‘ genellikle’ anlamı katmaktadır.

1.2.17.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Karşılaştığımız zamanlar **ekseri** ilk konuşan ben olurdum. (ÇB, 9)

1.2.18. “ en”

Türkiye Türkçesinde en üstünlük derecesi bildirmekle birlikte sıfat ve zarflarda derecelendirme yapılırken kullanılır. Gagavuz Türkçesinde de cümleye derecelendirme anlamı katmaktadır. “ En” zarfı son olarak da Azerbaycan Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme görevi üstlenmektedir.

1.2.18.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Ve eğer güneş gözlükleri “ çakma” değilse, komiserin **en** az bir maaşı ederdi. (SU, 4)

Durumu yumuşatmak için aklına Dedektif Matt Scudder’ in ikisinin de **en** sevdiği macerası Babaların Günahları romanında meşhur ‘ burban’ unu içerken söylediği bir cümle geldi. (SU, 55)

Bir zamanlar **en** korkunç olasılıkları bir gün hayatın bir parçası olabiliyorsa...
(SU, 69)

SU, iyiyi kötünden ayıran **en** şeffaf sınırdır. (SU, 78)

İlkokul öğretmenim beni ‘ düzen bozan, uyuşuz bir hayâlperest! ‘ diye bütün okula ve aileme şikâyet etmesine karşın, daha önce olan Ablam Aysun’ un bir fotoğrafını ‘ memleketin **en** ideal kız çocuğu’ posterinin yüzü olması talebiyle Milli Eğitim Bakanlığı’ na göndermişti. (SU, 122)

En ufak bir ses çıkmıyor, göğsü herhangi bir hıçkırıkla sarsılmıyordu. (KMM, 48)

Fakat yüzünde **en** küçük bir tereddüt, hafızasını araştırdığına delalet edecek bir dalgınlık yoktu. (KMM, 75)

Bana bir parça alâka göstermesine böyle **en** beylik bir zampara cümlesiyle mi mukabele edecektim? (KMM, 76)

Azerbaycan Türkçesi

Çijov onu həmişə **en** düzgün adamlardan sayırdı. (EK, 95).

Seninçün Bakı’ nın **en** gözəl gızını tapsak evlensən? (ACHA, 467)

En böyük günahımız odur ki, Toğrul yahşo pul alırdı. (ACHA, 435)

Onun **en** uca tepesindeki تنها gabrin üstünde duran adamın nezerlerinde geniş ufuklar açılır, oradan Azerbaycan’ ın hem Cenup, hem de Şimal sâheleri görünür...
(ACHA, 155)

En gözəl mükâfat Asife verildi. (Hüsynzade, 2007; 79)

Gagavuz Türkçesi

Dizindâ da oturmuştu üç buçuk yaşında Lfgorcuu, **en** küçük uşakları da sallangaçta uyuyaral. (AÇ)

Giiner şimdi bu haydut **en** ii rubalarlan, kendi da kırmızı çiyrelemiş, yanaklarını traş eder, saçlarını düzeldip taràar. (GT, 211)

Koşà Balakir **en** ii beygirler. (GT, 223)

Birkaç minuttan sora girdik Moldaviyanın **en** büük kasabasına. (D) ⁵³

Bir pak bakış, bir sıcak el... **en** tatlı lafları da basâr. (GT, 289)

Moldaviyanın **en** büük kasabasına. (D) ⁵⁴

⁵³ Ekitap.kulturturizm.gov.tr

⁵⁴ Ekitap.kulturturizm.gov.tr

1.2.18.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Sonunda en fazla otuz beş yaşlarında gösteren en gençleri, şımartılmaya alışkın bir sesle **en** tutkulu konuşmayı yaptı: “ Komiser Bey, Defne, çocukken de böyle uluorta kaybolur, ilgi çekmek için her türlü saçmalığı apar, mânâsız soruları, oyunları bizi deli ederdi. (SU, 3)

Benim dönerci İstanbulu’ un **en** iyisi değildir, ama idare eder. (SU, 154)

Ailenin üç çocuğundan ortancası **en** akıllısı ve **en** çalışkanıdır. (TTG, 480)

Azerbaycan Türkçesi

Azerbyacan Türkçesinde araştırılan kaynaklarda ve taranan örnek eserlerde ‘en’ kelimesiyle yapılan zarflarda derecelendirme bulunmamaktadır.

Gagavuz Türkçesi

En derin deniz. (İT, 88)

En seçi padişah oolar. (M, 20)

1.2.19. “ epey, epeyce”

Türkiye Türkçesinde sıfat ve zarflarda derecelendirme görevi yapan kelimelerdir. Eklendiği cümleye çoktan daha fazla anlamı katmaktadır.

1.2.19.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Epeyce çok insan.

Kılıcıyla hançerinin kabzaları bir örnekti. **Epeyce** pahalı oldukları oymalarından belliydi. (DA, 23)

1.2.19.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Tıraşı Bittikten sonra **epey** baktı aynaya. (D, 16)

Tıraşı bittikten sonra **epey** baktı aynaya. Son olarak dayakasındaki Hukuk Fakültesi rozetini güzelce silip parlattı. (D, 16)

1.2.20. “ fevkalâde”

Eklendiği cümleye olağanüstü, aşırılık anlamı katan sıfattır. Türkiye Türkçesinde sıfat ve zarflarda derecelendirme görevi yapar.

1.2.20.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Gördüğüm tezgâhlarda **fevkalâde** güzel halılar dokunuyor. (TütG, 367)

1.2.20.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Babası çocuğun bu hayallerinden dolayı **fevkalade** müteessir oluyor, ona hiçbir sanat da öğretemiyordu. (TDK, AHÇ)

1.2.21. “ garañda”

Türkmen Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme yapmaktadır. “ çok, daha çok” anlamlarında kullanılan bir kelimedir.

1.2.21.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Myrat Amana **garañda** güýçli. Gözel Marala **garañda** hayal hereket edýär. (TTG, 105)

1.2.22.” gaty”

“ Katı” anlamına gelmektedir. Sadece Türkmen Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.22.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Gaýduwsyz, bir aýdanyny iki gaýtalamaýan, kä ýerde **gaty** töwekgel, käte gaty gödek adamdy. (HD, GYG)

1.2.23. “ gayet”

Eklendiği cümleye çok, pek çok anlamları katan zarftır. Türkiye Türkçesinde kullanılır ve aşırılık bildiren derecelendirmeler yapar.

1.2.23.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Burası beyaz dokuma sedirli, Uşak halısı döşenmiş, Şam perdeli **gayet** alaturka bir oda idi. (EB,69)

1.2.23.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Soframızda **gayet** samimi birkaç misafirimiz bulunur. (TDK, AG)

Derviş kendinden **gayet** emin başını salladı; kara gözlerinde delişmen, gümüşi kıvılcımlar belirdi. (AŞK, 46)

1.2.24. “ harikulade, olağanüstü”

Eklendiği cümleye çok çok, olağanüstü anlamları katan bir sıfattır. Türkiye Türkçesinde sıfat ve zarflarda derecelendirme görevi görmektedir.

1.2.24.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Elinde büyük bir şairin **harikulade** kitabı var. (TS, 1, 948)

1.2.24.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Genç kız, şık kıyafetiyle **olağanüstü** görünüyordu. (TüTG, 482)

1.2.25. “ has”

Sadece Türkmen Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.25.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Sen, belki, **has** gyzykly gürrüñler edip bilersin. (N. Saryhanow. Ýagtylyga çykanlar)

1.2.26. “ hayli”

Eklendiği cümleye çok, fazla anlamları katan sıfat türünde bir sözcüktür. Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde derecelendirme görevi görmektedir. Azerbaycan Türkçesinde ‘’ xeyli’’ biçiminde kullanılır ve sadece zarflarda derecelendirme görevi üstlenmektedir.

1.2.26.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Sudan nükteler, affedersiniz, su üzerine **hayli** ince nükteler vardı. (GG, 32)

Azerbaycan Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.2.26.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Zaten şimdi artık öğrencilerden **hayli** uzakta kalmış bulunuyorum. (TDK, AD)

1.2.27. “ hüyt “

Türkmen Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme yapan bir kelimedir. Renk anlatan sözlerde kullanılır.

1.2.27.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Gije hüyt garaňky (Şol yerde.) (TTG, 104)

1.2.28. “ iň”

Türkmen Türkçesinde sıfat ve zarflarda derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.28.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Ol **in** çylşyrymly heňlerden biri diýip, haýsy bir heňe tutsa, munda- da bolmayär, han bagşysy aňry ýanyndan düşyär. (NS, YÇ)

Bu adam Öwezmyrat batyryň **in** wepaly dosty Gutlymyratdy. (P, 431)

Henha hemmämiziň **in** söygüli dostumyz Öwezmyrat batyr goly daňylgy otyr. (P, 433)

Bu ýagdaý, **in** ejiz oğlana bolup geçyän üýtgeşiklik, klasyň **in** güýçlüsi Hangulyny ynjalykdan geçyrdy. (HH, 6)

Ol lezzet dine ýaz açylan **in** nazik elwan güllerin oýmagynda höwürte tutunandyr. (HH, 33)

Häzir men Gürgenje barýaryn, eşitmegime görä, ol Horezmiň we bütün dünýäniň **in** gözeli we **in** baý şäherimiş. (W. Yan. Çingiz han)

1.2.28.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

In tiz yöreýän sportçular bilen ýoldaş bolduk. (TTG, 465)

1.2.29. “ inän ”

Türkmen Türkçesinde zarflarda derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.29.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.2.30. “ juda ”

Türkmen Türkçesinde zarflarda derecelendirme yapmaktadır. Eklendiği cümleye “ + dan dolayı ” anlamı katmaktadır.

1.2.30.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Käbir ýerlerde hoş habara **juda** az adam seslenyär.
(<https://tr.glosbe.com/tk/tr/juda>)

1.2.30.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Ol **juda** tiz yerinden galdy. (TTG, 465)

1.2.31. “ kimi”

Azerbaycan Türkçesinde üstünlük bildiren derecelendirme yapmaktadır. Sıfatlardan önce kullanılır. Geldiği cümleye “ gibilik” anlamı katar.

1.2.31.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Ceyran **kimi** güzel. (K, 103)

1.2.32. “ lap”

Azerbaycan Türkçesinde “ çok” anlamında kullanılan, sıfat ve zarflara gelerek derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.32.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Lap güzel hediyeye Zernişanıdır. (Hüseyinzade, 2007: 79)

Lap güzel yaxşı.

1.2.32.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Evə **lap** qaranlıqda çatdı. (EK, 95).

Kişi gözlemekden **lap** haldan düştü. (AÇHA, 79)

Lap dünenden gerek senin sözüne bahaydım. (AÇHA, 95)

..., - Hümbetov **lap** üreklendi, - xəstələr yaralılar, uşaqlar toprağın üstündə, çadırdə yaşayırlar. (EK, 113)

1.2.33. “ ne”

Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde sıfat görevinde üstünlük bildiren bir kelimedir. Cümleye “kadar” anlamı katmakla birlikte “ kadar” edatıyla

birlikte de derecelendirme yapmaktadır. Ayrıca Gagavuz Türkçesinde de zarflarda derecelendirme yaptığı görülmektedir.

1.2.33.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

O zamanın insalrı na kadar garipmiş. (H, 61)

Rüyalarım bende devam ediyor. **Ne** korkunç şey. (H, 118)

Azerbaycan Türkçesi

Ne qeşeng saçların var. (Ş, 94)

1.2.33.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Ne pek güzel kuşak. (HO, 93)

Ne terlemiş işçi. (HO, 56)

1.2.34. “ nicä ”

Aslında bir soru kelimesi olan “ nicä ”, Gagavuz Türkçesinde pek çok anlamında kullanıldığında derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.34.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Gagavuz Türkçesi

Benim var bir saklı lafım tē bu komşu kızına sölemēē, nasıl **nicē** lēzım kēr şindicik gideyim ona. (GT, 289)

1.2.34.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Gagavuz Türkçesi

Sorayım, Sofi, fermadaışlerine **nicä** taa gider, saacıkayların sesleerlār mı? (N. G. Tanasoğlu, Sofi)

1.2.35. “ örän “

Türkmen Türkçesinde zarflarda derecelendirme yapmaktadır. “ çok, daha, pek, gayet ” anlamlarında gelen bir kelimedir.

1.2.35.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Wagyrdy **örân** çalt golaýlaşdy. (BS, GS)

1.2.36. “ pek”

Sıfata ve zarflarda derecelendirme yapan bir kelimedir. Türkiye Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde kullanılır.

1.2.36.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Ancak güzel yunusun durumu **pek** fenaydı ve ne yazık ki benim gücüm ona yardım etmeye yetmedi. (SU, 87)

Perdelerin arasından **pek** az bir ışık sızıyordu. (KMM, 145)

Kendisini ilk ziyaret ettiğim akşam karşılaştığım aile efradı üzerimde **pek** iyi bir tesir bırakmamıştı. (KMM, 23)

Gagavuz Türkçesi

Pek zor vakıtların birinde duruklanmış insan bir büyük bayır eteendê gecelemêê, da ertesi günü tabeetinê göre aldiraceymiş kır uva yollarını. (GT, 225)

Bir adamın varmış **pek** ihtêr bobası. (GT, 308)

Pek islê fırıncık, çeketmiş musaafir söylemêê kendi fikrini, ama bên olaydım aazını poyraza düzmêzdim. (GT, 337)

Paalı efendim, benim bir da **pek** gözêl sesli gaydam var. (GT, 353)

1.2.36.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Kadıköy çarşısı içinden başlayıp, Moda' ya kadar uzanan güzergâhta birbirinden güzel ve gizemli onlarca sahaf dükkânı varken neden, Sahaf Semahat' e gitmişlerdi, neden şimdi haftada en az bir kere uğramazsa özlediği o dükkânı seçmişleri **pek** anımsamıyordu. (SU, 32)

Fabrikaya her zamankinden daha erken gittim ve kapıcıyı **pek** candan selamladım. (KMM, 67)

Ama sen **pek** bitkin duruyorsun. (KMM, 140)

Ben gittikten sonra Berlin ona ilk günlerde herhalde **pek** sıkıcı gelecekti. (KMM, 155)

Gagavuz Türkçesi

Pek aaz kaldı yolumuz. (VT)

Nasreddin Hoca gençliindê **pek** muzikaylan zanaatlanırmış. (GT, 353)

Birdân bir saamaa **pek** becerâmâzdi, ama birkaç aftadan sonra ii esap aldı, nicâ eski saacıyklar sayardılar da tez kolayını aldı da başladı onnardan üstün çıkmâa. (S)

1.2.37. “ sereñdende”

Türkmen Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.37.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

... san taydan adamhorlar olara **sereñdende** iki essâ golaý agdygrakdy (şol yerde). (TTG, 106)

1.2.38. “ tamam, tamamile”

Azerbaycan Türkçesinde zarflarda derecelendirme yapan kelimelerdir.

1.2.38.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Bu gömgöy göyün altında onlar **tamam** tek idi. (E, K, 96)

Hava **tamamile** aydınlaşmışdı. (İE, K, 330)

1.2.39. “ teher”

Azerbaycan Türkçesinde sıfatlardan sonra kullanılarak derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.39.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Sarı**teher** rengi var idi. (H, 81)

Göy**teher** kepka qoymuştu. (H, 81)

1.2.40. “ tek”

Azerbaycan Türkçesinde sıfatlarda derecelendirme yapan bir kelimedir. Eklendiği cümleye üstünlük ve benzerlik anlamı katmaktadır.

1.2.40.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Şir **tek** qüvvətli heyvan az olar. (S, 269)

1.2.41. “ tünd”

Azerbaycan Türkçesinde sıfatlardan önce kullanılarak derecelendirme yapan bir kelimedir.

1.2.41.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Tünd- kırmızı, **tünd-** sarı geyim ona çox yaraşırdı. (ATG, 248)

1.2.42. “ tüys”

Türkmen Türkçesinde sıfatlarda kullanılan bir kelimedir. Kullanıldığı cümlede aşırılık anlamı bildirir.

1.2.42.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

Men bir **tüys** betbagt adam. (EN, ŞHD)

1.2.43. “ uçursyz”

Türkmen Türkçesinde çokluk derecelendirmesi yapan bir kelimedir. Eklendiği cümleye “ gayet, pek, çok” anlamları katmaktadır.

1.2.43.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkmen Türkçesi

... Aleksandr Iwanowiç **uçursyz** gyzykly wakalar aýdyp berýar. (ES)

1.2.44. “zil”

Azerbaycan Türkçesinde sıfatlardan önce gelerek kullanılan derecelendirme. Eklendiği cümleye “çok” anlamı katar.

1.2.44.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Zil qara paltarı o çox sevirdi. (H, 80)

1.3. En Az İki Kelimeyle Yapılan Derecelendirme

Derecelendirme yapmanın bir diğer yolu da en az iki kelimeyle yapılan derecelendirme. Bunlar farklı kelime gruplarından meydana gelebilmektedirler. Oluşan kelimelerin biri isimken diğeri zarf olabilir. Bu tarz derecelendirme Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde görülmektedir. En az iki kelimeyle yapılan derecelendirmeler şunlardır:

1.3.1. “az çok”

Eklendiği cümleye ortalama bir şekilde anlamı katan bir zarftır. Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde derecelendirme yapar.

1.3.1.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Herkes bize **az çok** bir şeyler çektirir. (TDK, BN)

1.3.1.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Azerbaycan Türkçesi

Xestenin halı **az çox** yaxşılaşmışdır. (ATG, 269)

1.3.2. “ az- maz”

Sadece Azerbaycan Türkçesinde zarflarda derecelendirme yapmaktadır.

1.3.2.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Eski elifba ile **az-maz** ohuyub yazırdı. (ATG, 270)

1.3.3. “ azdan çoxdan”

Azerbaycan Türkçesinde zarflarda derecelendirme yapmaktadır.

1.3.3.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Men de **azdan çoxdan** bu işlerin bir az içerisindeyim. (ATG, 270)

1.3.4. “ bir iki defe”

Sadece Azerbaycan Türkçesinde zarflarda derecelendirme yapar.

1.3.4.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.3.5. “ bir geder”

Sadece Azerbaycan Türkçesinde zarflarda derecelendirme yapan “ biraz” anlamına gelen bir zarftır.

1.3.5.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçe

Şah gaşlarını çatdı, **bir geder** düşündü. (ÇTYD, 134)

1.3.6. “ bir hayli”

Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde “ hayli, çok, epey” anlamlarında kullanılarak zarflarda derecelendirme yapar.

1.3.6.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

"Kapısını vurmali, o zaman uyanir açar diye başlayarak **bir hayli** dırlandı.
(AŞH, TDK)

Azerbaycan Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.3.7. “ bir tike”

Azerbaycan Türkçesinde zarflarda derecelendirme yapar. “ Bir parça, biraz” anlamlarına gelmektedir.

1.3.7.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Azerbaycan Türkçesi

Elindeki çörekden **bir tike** kesdi, uşağa uzatdı. (ÇTYD, 134)

1.3.8. “ bol bol”

Türkiye Türkçesinde zarflarda aşırılık derecesi gösteren zarf görevli bir kelimedir. Eklendiği cümleye “ fazlasıyla” anlamı katmaktadır.

1.3.8.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Artık Oğuz, **bol bol** Türkçe konuşuyordu. (B, 74)

1.3.9. “ büyük ölçüde”

Sadece Türkiye Türkçesinde zarflarda aşırılık derecesi gösteren derecelendirme yapar.

1.3.9.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Artık Oğuz **bol bol** Türkçe konuşuyordu. (B, 74)

1.3.10. “ həddən artıq”

Azerbaycan Türkçesinde “ haddinden fazla” anlamında kullanılır.

1.3.10.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Azərbaycan Türkçəsi

O, **həddən artıq** mühafizəkar insandır. (EK, 213)

Bunun üçün **həddən artıq sayda** menfur təsadüflər olmalıydı. (EK, 251)

Quramın **həddən artıq** yaxşı mütəxəssisi vardı. (EK, 367- 368)

O ilk dəfə anlayırdı ki, onlar həddən artıq kirli işlərlə məşğul olurmuş. (EK, 467)

Bu gecə prokuror Morozov vətəndaş Mixail Quramoviç Moseşvilinin **həddən artıq** qanlı və dolaşq qətl işindən kənarlaşaraq məzuniyyətə getməyə gərar verdi. (EK, 452)

Qarət versiyası adı sxemə uyğun gəlmirdi, mərhum **həddən artıq** tanınmış avtoritet idi. (EK, 249)

1.3.10.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Azərbaycan Türkçəsi

Həddən artıq vacib fiqurdur. (EK, 481)

1.3.11. “ o geder”

Azərbaycan Türkçesinde zarflarda dereceləndirmə yapmaktadır.

1.3.11.1. Zarflardan Önce Kullanılışı

Buna baxmayaraq onların uğurları **o qədər** de gözə çarpmır. (EK, 22)

O qədər öldürülən, **o qədər** itkin düşən var, evlərimiz dağılıb. (EK, 114)

Bir şey deyim ki, mən həmin cənabı **o qədər** de sevmirəm.(EK, 233)

Ama Hübətovu saxlamaq **o qeder** de asan deyildi. (AÇHA, 114)

1.3.12. “ son derece”

Azərbaycan Türkçesinde ve Türkiyə Türkçesinde sıfatlardan önce dereceləndirmə yapmaktadır.

1.3.12.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Genç olmak, âşık olmak, evlilik teklifi almak, bunlar **son derece** güzel şeylər, bilmez miyim...(AŞK, 9)

Mektupta, **son derece** mühim bir konuda hizmetine ihtiyaç duyulduğu yazıyordu. (AŞK, 22)

Azerbaycan Türkçesi

Birinci, məktubu göndərən **son dərəcə** böyük təhlükə altında olduğunu göstərdi. (EK, 78)

Birbaşa torpağın üstündə, pis bərkidilmiş çadırlar xəstə və əzəpkeş insanlar üçün **son derece** davamsız sığınacaq idi. (EK, 149)

1.4. Kelime Gruplarıyla Yapılan Derecelendirme

Bu derecelendirme türünde sıfat ve zarflarda derecelendirme yapan unsur kelime grubudur. Derecelendirmeyi yapan kelime grubu sıfat ve zarflardan bağımsızdır ve cümleye pekiştirme anlamı katar. Tekrar grubu derecelendirme yaptığı cümlede zarf görevindedir. Oğuz grubu Türk lehçelerinde sıfat ve zarflarda derecelendirme işlevi ikilemelerle (Tekrar Grubu) , edat grubuyla, ad tamlamasıyla ve ad durum ekleriyle yapılmaktadır.

1.4.1. Tekrar Yoluyla Yapılan Derecelendirmeler

Bir hareketi veya durumu karşılamak için eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubuna ikileme ya da tekrar grubu denir. Tekrar grubunda her kelime kendi vurgusunu taşır. İkilemeler cümleye pekiştirme, derecelendirme, hareketlilik, süreklilik gibi anlamlar katar. Tekrar grubunun oluşmasında en az iki kelime gereklidir ve arasına noktalama işareti girmez.

İkileme oluşturulurken aynı kelime arka arkaya eksiz bir şekilde tekrarlanır. Bu tekrar cümleye kattığı pekiştirme anlamının yanı sıra cümlede kuvvetlendirme görevi de üstlenmektedir. Tekrar grupları yapılarına göre, aynen tekrarlar, zıt anlamlı tekrarlar, eş anlamlı tekrarlar ve ilâveli tekrarlar olmak üzere dörde ayrılır.

1.4.1.1. Aynen Tekrar Yoluyla Yapılan Derecelendirme

Aynı kelimenin tekrarlanmasıyla oluşturulan ikilemelerdir. Aynen tekrarlarda tekrar edilen kelimeler ek alabilirler.

1.4.1.1.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Aynen tekrar eden kelimenin bir sıfatı derecelendirmesiyle oluşturulur. Bütün lehçelerde görülmektedir.

Türkiye Türkçesi

Sıcak bir cumartesi günü öğleden sonra, kapıyı açıp karşısında ufak tefek, sıska, otuz beş yaşlarında, **yer yer** beyazlaşmış, siyah saçları omuz hizasında dağınık, kısa kollu mavi entarili, parmak arası terlikleri giymiş, sade, makyajsız, lacivert kumaş bir heybeyi postacı usulü boynuna çapraz asmış Semahat' i gördüğünde Komiser Ümit' in annesinin yüzü boştu. (SU, 223)

Bunlar arasında ellerinde **çeşit çeşit** çiçek ve bitki saksıları ve/ ya kafesli hayvan kutularında kedi ve kuşlarını yazlıklarına taşıyan ‘ yazlıkçı Adalılar’ hemen göze çarpıyordu. (SU, 299)

Yanında elini bir daha ayırmamak üzere sanki tutkalla onun eline yapıştırmış gibi görünen, orta boylu, narin, yüzünde utangaç gülümsemesiyle mutluluktan **ışıl ışıl** parlayan genç bir kız vardı. (SU, 319)

İçinde Defne kaman ve Umay Ninesi'nin yaşadığı bahçenin kalan diğer yarısı, Bostancı, Göztepe, Caddebostan, Erenköy ve Kalamış' ın İstanbul' un yazlık semti sayıldığı 19. ve 20. Yüzyılda çok rastlanan **çeşit çeşit** meyve ağaçları, küçük bostanı ve çiçekleriyle sunduğu mütevâzi güzellikte korunmuştu. (SU, 254)

Kıvrır kıvrır simsiyah saçları, boncuk gibi kapkara gözleri ve sevimliliğiyle ilk kez karşılaştığı yabancıların bile kalbini fethediyordu. (YP, 23)

Yaz yağmurunun bulutları çekip gitmiş, **pırlıl pırlıl** yıldızlı bir gece başlamıştı. (KSK, 15)

Hâlbuki henüz hayâlleri olan bir genç kızken, Nevşehir' de sabahları erkenden kalkar, **cıvıl cıvıl** bir sevinçle güne başlardı. (SU, 111)

Azerbaycan Türkçesi

Leyla görürdü ki, artist Eyyub' un arvadı barmağında **cüt cüt** pırlanta üzük, gulağında bahalı sırğa gırğı kimi gezir. (AÇHA, 130)

Buma göre idi ki, indi yerinden terpenmeden mat mat onun üzüne bahdıkca, elebil gızın gözleri garşısında **yavaş yavaş** yeni bir insan sureti doğup canlanırdı. (AÇHA, 161)

Etraf **çoh çoh** uzahlara gider enişliyi, elvanlığı ile onların gözlerinin önünde dayanmışdı. (AÇHA, 193)

Böyük bir alan işgal eden, **neçe nece** korpusu olan hestehananın gapısında seslediler meni. (AÇHA, 317)

Uzun uzun, güzel güzel, yamyaşıl çınar kimi. (AÇHA, 434)

O atasının bostanında idi, çalanın üstünde yatırdı, hem de elebil, onu yerden bostandan, çala garışık bir hayli yuharı galdırmışdılar ve **iri iri** ağ govunlar bu ışıgda goyun sürüsü teki yatışmışdılar. (AÇHA, 450)

Onun gıvrak koyu gara atı da ayaklarıyla etraftaki garı **savura savura** uzun uzun kişneyirdi. (AÇHA, 405)

Bulutların arasıyla **uzana uzana geden** gömgöy sifetinin harayından sallaklı galmışdı. (AÇHA, 526)

Türkmen Türkçesi

Biri- birinde muşakgatly **dürli dürli** zulum- sütemiñ bardygyny gördüm. (P, 58)

Olar Aman batyryñ şeyle güne düşenini onun yoldaşlaryndan eşidpdiler hem bu bigünä yigidi göni gelen ölümden halas etmek için **duran- duran** yerlerinden at salypdylar. (P, 100)

Örküş örküş dag beyikleriniñ kölegesi gündogara baka uzalypdy. (P, 136)

Gagavuz Türkçesi

Dimitraş tutunâr bu daldan da başlaâr **sıkı sıkı** dutları aazına taşımaa, ama açan ansızdan dev adamı kolvermiş yanına... (GT, 262)

1.4.1.1.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Biliyorsunuz, matbaanın icadına kadar Avrupa’ da ve Osmanlı’ da kitaplar elle yazılıyordu, bu yüzden o zamanlar, kitap nadir ve çok değerli, belki de dönemin tek yazılı kültür kaynağıydı, diye başlayan konuşmasına kırtlama çay eşliğinde **tatlı tatlı** devam etti. (SU, 45)

Biz SU’ yu Göktürk Yazıtları ve Altay Efsanesi’ nden, Manas Destanını ve Kutadgu Bilig’den, Dede Korkut ve Umay Nine’den **böyle böyle** duyduk, gördük, **böyle böyle** anladık, binlerce yıldır tıpkısını belledik. (SU, 78)

Kamanlığın üstünü ne kadar örtmeye çalışsalar da binlerce yıldır hepimizin derin hafızasında bu kadim geleneğin özü öyle canlı yaşıyor ki, bakıyorsun üzerlikten çörekotuna, mavi gözlü nazar boncuğundan kurşun dökmeye, ayçiçeğinden ayçöreğine, adlarımızdan hiç eksilmeyen ay ve çiçek hayâlinden halk danslarımızdaki figürlere,

çaputlu adaklarımızdan ateşten atlayan bahar kutlamalarımıza kadar **çeşit çeşit** biçimlerde karşımıza çıkıyor... (SU, 199)

Türkiye muhalif olmanın bu kadar imkânsız olduğu dönem oldu mu sizce? diye kendisinden hiç umulmadık şekilde çıtır çıtır sesiyle **gürül gürül** açıkladı Semahat. (SU, 177)

O şimdi de su maddesini bulmuş, **kıkır kıkır** gülererek okuyordu. (SU, 113)

Sonra heybesine **sıkı sıkı** sarılarak tuvalete gitti, yüzünü buz gibi suyla yıkadı, rahatladı ve bu sırada heybesindeki SU Kitabı kaybolmasın diye orada bile iki kez kontrol etti. (SU, 227)

Azerbaycan Türkçesi

O bilirdi ki, son zamanlar respublikanın şimal- qerbinde, Azerbaycan erməni sərhədində keçid halları **tez tez** baş verir. (EK, 55)

Çoh keçmeden atlı ovçular **gışgıra gışgıra** gelip çıhdılar. (ACHA, 32)

Eyile eyile gelen adamlar, **eyile eyile** de çıhip getdiler. (ACHA, 423)

Garagöz görünen kimi bütün danalar **peren peren** olardılar. (ACHA, 490)

Vedreni onun elinden **acıklı acıklı** çekip aldı ve **mızıldana mızıldana** darvazadan çıhdı. (ACHA, 411)

Donmuş sahil yolunu **hırçıldada hırçıldada** onlar bir müddet de sessiz semirsiz yeridiler. (ACHA, 463)

Lakin buğalar **yavaş yavaş** dolanıp heresi meydanının bir küncüne çekildi. (ACHA, 497)

Hissedirdim ki, **tez tez** mene sarı bahır. (ACHA, 502)

Türkmen Türkçesi

Yüregi **gürs gürs** urdy. (P, 453)

Aýal, oğlan- uşak **süri- süri** bolup, ýykanda- sürän bolşup gelyärdi. (P, 38)

Stephan, öz işi bilen gümra bolup oturyşyra özbaşyna **gaty- gaty** hüñürdäp käýinjireyärdi. (P, 48)

Gagavuz Türkçesi

O vakıt Hoca' yı bir erif **sık sık** evine musafirlêê çaarırmiş. (GT, 321)

Bakâr padişah **çirkin çirkin** çocaa da gider ileri. (GT, 294)

Eni erlerde can- cın yokmuş, **sürek sürek** yabancılar gezermiş uluyarak hem siyrektê bir kart koray lüzgêr üflemesinden kaçarmış. (GT, 228)

Çıkıp gökâ artık üüsek,

Dizi dizi boz tunalar,
Biri- birinâ ses ederâk (NGT)

1.4.1.2. Zıt Anlamlı Tekrar Yoluyla Yapılan Derecelendirme

Zıt anlamlı kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu ikilemelerdir. Tekrar grubunda karşıt anlamlı kelimeler Oğuz grubu içerisinde sıfat ve zarflarda derecelendirme görevi üstlenmektedirler.

1.4.1.2.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Hem de **alçaklı yüksekli** tepeler, yaylalar, girinti ve çıkıntılarla, yüceliğini kaybetmeyen, fakat ağırlığı da doyulmayan, eşsiz bir değişkenlik gösterir. (Ç, 3)

Azerbaycan Türkçesi

Bes onda **gece- gündüz** sızlayan kalbini nece soyutmalı idim? (ACHA, 234)

Türkmen Türkçesi

Tayyar etdi **halal- haram** aşını. (TDS, 1962: 697; Mollamurt, Saylanan Eserler)

Uzunlu- gışgalı, belentli- pesli manısı azacık, sözi ep- esli. (TDS, 1962: 87; Sovet Edebiyatı Jurnalı)

Gagavuz Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.4.1.2.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Böyleceon beş yıl uçaklarda İstanbul' dan yakın ülkelere **gide gele** biraz olsun para kazanabildim. (KSK, 100)

Çocuktur, **düş** **kalka** büyüyecek. (PY, 59)

Azerbaycan Türkçesi

Zevcem götürmez; çünkü o pulu özene, ya eve bir şey almak için götürecek olursa, **gec- tez** oğurluğu meydana çıkacağından gorhar, çünkü evde heçbir şey benim nezerimden kaçmaz. (ACHA, 58)

Biz **gediş- gelişi** azalmış, adamları seyrelmiş küçelerle keçirdik ve men ondan soruşdum: - Bes işiniz olmayanda ahşamlar neleyirsiniz? (ACHA, 480)

İnanırdılar ki, **gec- tez** gayıdıp ata yurduna gelecekler, ocaklarını söndürmeyecekler. (ACHA, 259)

Şahtanın kaynak edip yapışdırdığı dodaglarımız tez açılısaydı, belke de atlının ünvanına **artık- eksik** söyledik de. (ACHA, 260)

İndi görürem ki, müellimi o zaman neinki biz uşaklar, heç kendin **ahıl- ağsakkal** adamları da tınımınmışlar. (ACHA, 260)

Azdan- çohdan ohumuş adamsan, yene sen bilersen. (ACHA, 573)

Arttırmada **böyükü- küçüklü**, arvadlı- uşağı on- on beş adam vardı. (ACHA, 364)

Türkmen Türkçesi

Yene bir zat, inha sen **gışın- yazın** yöräp gidiberyär. (Tağanov, 1992: 286)

Hukuk uğruna okuva gircek diyip **gice- gündüz** aydım edipyördüñ. (Durdıyev, 2002: 243)

Batyr, beýdip, **gije- gündiz** ac- suwsuz syryljap ýatmasana. (P, 502)

Gagavuz Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.4.1.3. Eş Anlamlı Tekrarlar Yoluyla Yapılan Derecelendirme

Yazılışları farklı anlamları aynı olan kelimelere eş anlamlı kelimeler denir. Eş anlamlı kelimelerin aynı cümle içerisinde kullanılması anlatımda bozulmaya neden olur. İkilemeler de ise bu durum anlamın kuvvetlendirilmesine sebep olur. Eş anlamlı kelimelerin oluşturduğu tekrar grubu Oğuz grubunun bütün lehçelerinde yer almaktadır. Metinlerde örneklerine az rastlanılmaklar beraber lehçeler içerisinde Gagavuz Türkçesinde örneklerine rastlamak biraz daha zordur.

1.4.1.3.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Çok iyi hatırlıyor Recep, aynı şimdiki gibi **kırık dökük** bir ifadeyle içeriye girmiş, gecenin geç saatlerine kadar bahçede oturmuşlar, kimselere açmadığı sırlarını Recep' le paylaşmıştı Raşit. (YP, 262)

Destanın Türkçeye 1940' larda yapılan **vezinsiz- kafiyesiz** bir çeviriş dört cilt halinde 1950'ler de Milli Eğitim Bakanlığı' nca yayımlanmıştı. (KSK, 108)

Çevresini saran **kayıtsız- şartsız** teslimiyet içindeki tüm yakınlarına, onların ölümü davet eder tarzdaki davranışlarına öfke kusuyor, bu arada kendini de acımasızca sorgulamaktan geri durmuyordu. (YP, 16)

Müşterileri sık sık metro inşaatı yüzünden **delik deşik** kazılan Kadıköy Meydanı'ndan şikâyet etmişti ama kendi gözleriyle ilk kez görünce irkildi. (SU, 173)

Gökte **tek tük** soluk yıldızlar, kocaman, testekerlek bir ay... Yatak ekşi ekşi ter kokuyor. (SS, 9)

Azerbaycan Türkçesi

Dolaşıklık ondan ireli gelirdi ki, oğlan **enine- uzununa** belet olduğum şehirde yaşayırđı. (AÇHA, 358)

Arttırmada büyüklü- küçüklü, **arvadlı- uşağı** on- on beş adam vardı. (AÇHA, 364)

Komissarlığın гаранlık hayatına girende yine ayak sahladı, **orda- burda, küncde- bucakda**, ikişer- üçer dayanmış başı gırhıg çavanlara bahdı. (AÇHA, 388)

Ade, utanmırsan yalan danışırsan? Stolun çekmecesinde bir **ezik- üzük** şekil çıkarıp sebzeli dayıya gösterdi. (AÇHA, 389)

Uzakda, lap **ala- tala** görünen evlerin tek tek yanan çırağlarına bahdı. (AÇHA, 410)

Mübarek birinci defe ayakkabı geyinden mi, yohsa **al- kırmızı** yumuşak yün parçadan olan galoşun içine bize göstermek için mü, ayakkabısını çıkarıp goymuştu sıranın altına. (AÇHA, 261)

Caydak çarvadarın enli, heybetli kölgesi aran yoluna teref uzandı ve yeğın ki, onun dağ- aran arası hemîşe uyanık olan gorhusu yahın belenleri çohdan aşmışdı, hardasa **gorhusuz- hürküşüz** bir yerde töyşünü alırdı. (AÇHA, 530)

Türkmen Türkçesi

Dervayıs goşlarını göterip, **ızan- çuvan** ılgaşyan ayallar, çağalar-da eşelona bakan haydayarlar. (TDS, 1962: 780; B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädam)

Munça **geyim- geçim** bir adamın namesine gerek? (Durdiyev, 2002: 11)

Gelen yolum bilen däl- de, **beyikli- pesli**, alanlı- çöketli yerlerden gönülöp gaytdım. (Durdiyev, 2002: 434)

Bu süyci duyğının keypini yaşıрын saklacak bolyan dek **yağşıdan- yamandan** dilem yarmadı. (Durdiyev, 2002: 482)

Göresen insana yalnız başıucalık, **fahr- fehâret, şan- şeref getiren** bu yüksek ad onlara halaldır mı? Asla hayır! (ACHA, 520)

Ol **ondan- mundan** gürrüñ eden kişi bolup, ahyry: - bu günler Öwezmyrat görünmeyär- le batyr. (P, 29)

Gagavuz Türkçesi

Lafedirmişlêr haydutlar bir gözêl kız için **filan- fişman** küüdên. (GT, 211)

1.4.1.3.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

O yaz, her yaz olduğu gibi Timur' la bizim havuzlu bahçede Şeftali topluyor, bal gibi suyunu ağzımızdan, yüzümüzden akıtıp muhteşem kokusunu mahalleye yayarak **tıka basa** yiyorduk. (SU, 236- 237)

Mümtaz, ağabeyi dediği amcasının oğlu İhsan' ın hastalığından beri **doğru dürüst** sokağa çıkmamıştı. (H, 7)

Azerbaycan Türkçesi

Evtobus **çala- çuhura** düşüp silkelende Nesir azacık dikelirdi ki, güzgülü terpenmesin. (ACHA, 373)

Hekim üreyinde keçirdi ki, göresen bu hansı **yurtsuz- yuvasız** galmışlardandır; sığınacak bir yer tapmayıp, bu gapının ağzına sığınıp. (ACHA, 378)

Yavaşladığım, **yan- yöreye** bahdığımı görüp dillendi. (ACHA, 356)

İnsanlar- sadəcə olaraq, **izsiz- tozsuz** yoxa çıxacağı. (EK, 187)

Mixeyev adı **açıq- aşkar** ikrahla çekdi. (EK, 137)

Yavaşladığım, **yan- yöreye** bahdığımı görüp dillendi. (ÇAHA, 356)

Türkmen Türkçesi

Mähri ece- de eşeğe **azık- suvluk** yükläp, yalnız oğlunıñ ızından gaytdı. (Durdıyev, 2002: 517)

Şol böleginñ hem **büdür- südürini** düzläp, mazalı becerdi. (Durdıyev, 2002: 554)

Kuvvat bilen çay- nahar edinip, **az- kem** dem- dınç alıp, iş bilen boldum. (Durdıyev, 2002: 124)

Ol **demsiz- üynsüz** yerine geçip oturdı. (TDS, 1962: 247)

Emma, ýakyndan siňe syn edeninde, onun gözünün **az- kem** şulludyay bildirýärdi. (P, 24)

Batyr, beýdip, gije- gündiz **ac- suwsuz** syryljap ýatmasana. (P, 502)

Gagavuz Türkçesi

İnsannar hepsi **şas- beş** olmuşlar. (GT, 249)

Görüner, ani onnarın kısmeti, **şas- beş** olup, der hepsi. (GT, 269)

Da ne sanasınız, paalı sesleyicilerin, yaaladı gibi o gözünnên kör karannıkta görmüş şeytannarı **ayın –açık**, nice gündüz görürsün, kuyrukları zift gibi karaymışlar, kulakları sivriymiş, tırnakları büyükmüş, sakalları siyrek hem bozmuşlar... (GT, 278)

1.4.1.4. İlâveli Tekrar Yoluyla Yapılan Derecelendirme

İlâveli tekrarların diğer adı da pekiştirme. Pekiştirme Arapça bir terim olan **te’kîd** sözünü karşılamaktadır. Batı dillerinde ise; İngilizce de **Intensive**, Fransızca da **İntensif**, Almanca da **İntensium** şeklinde geçmektedir. Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma anlamında da kullanılır. Türk dünyasında güvvetlendirme (Azeri T.) , güçlendirme (Türkmen T.) , pekleştirme/ intensiv/ kaavileştirmek (Gagavuz T.) , küçeytme (Uygur T.) , kuçaytma (Özbek T.) , köçeytü forması/ intensiv forması/ arttırı (Tatar T.), köseyev / intensiv (Başkurt T.) , güçlendiriw (Kumuk T.), küçlendiriw (Karaçay- Malkar T.) , kuvvatladırıw/ küşeytûw/ artıklık (Nogay T.) , küşeytuw (KazakT.) , küçötüü (Kırgız T.) , tıñdıları/ intensiv (Altay T.) , tıdı (Hakas T.) , küşeldireri (Tuva T.) , tıdış (Şor T.) terimleri kullanılmıştır. ⁵⁵

Zeynep Korkmaz pekiştirme terimini, “ kök kelimenin belirttiği özelliği çeşitli yollarla yoğunlaştırma” , pekiştirilmiş sözcüğü ise, “ Türkçede ad, sıfat ve zarf soylu sözlerin açık veya kapalı ilk hecelerinin p, m, r, s ünsüzlerinden biriyle kapatılması ve meydana gelen hecenin, o sözcüğün başına eklenmesiyle, benzer hecelerın tekrarı esasına dayanılarak kurulan bu yolla ilgili olduğu adın veya eylemin taşıdığı anlamı yoğunluk bakımından güçlendiren sözcük. ” ⁵⁶ şeklinde tanımlamıştır. Muharrem Ergin’ in ilâveli tekrarlar da ise pekiştirmeyi iki madde şeklinde incelediği görülmüştür. Birinci madde de Zeynep Korkmaz ile aynı fikirde olduğu görülmekle beraber ikinci madde de buna şöyle bir ekleme yapmıştır: “ Başa bir ses ilave edilenlerde vokalle başlayan kelimelerin doğrudan doğruya başına, konsonantla başlayanların o konsonantı kaldırarak yerine bir m sesi getirilir. Böylece elde edilen kelime tekrarın ikinci unsuru

⁵⁵ Emine Gürsoy- Naskali, **Türk Dünyası Gramer Terimler Kılavuzu**, Ankara 1997, s.69

⁵⁶ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara 1992, s.174

olarak kullanılır: adam madam, su mu, iş mişi, deniz meniz misallerinde olduğu gibi. ⁵⁷ biçiminde belirtmiştir. “m” sesinin de eklediği cümlede derecelendirme ve kuvvetlendirme görevi üstlendiğini belirtmiştir. Muharrem Ergin kitabının başka bir yerinde ise pekiştirme için kuvvetlendirme terimini kullanarak kuvvetlendirme edatları ile bağlama edatlarını ayırmıştır. ⁵⁸ Ayrıca (dır) ⁵⁹ekinin de kuvvetlendirme görevi üstlendiğini belirlemiştir. Tahsin Banguoğlu da konun başka bir yönüne dikkat çekerek: “ Az sayıda sıfatlarda ise bu heceden sonra ses akışmasını sağlayan bir düz açık sesli türemesiyle ikinci bir hece meydana geldiği görülür, düpedüz, sapasağlam, güpegündüz gibi. “ ⁶⁰ diyerek, kelimenin ilk hecesine eklenen m, p, r, s ünsüzlerinden birine ek olarak düz ünlülerden birinin de eklenmesiyle oluşan heceyle birlikte yeni bir pekiştirmenin ortaya çıktığını belirtmiştir. (Yapayalnız bir adam) Farklı olarak Gagavuz Türkçesinde bu seslere ek olarak “z” sesinin de olduğu görülmüştür. (bezbelli) . Ancak Türkmen Türkçesinde pekiştirme yapılırken biraz farklılık göze çarpmaktadır. “ m, p, s” ünsüzleriyle yapılan pekiştirmenin yanında bazı kelimelerle de pekiştirme yapıldığı görülmüştür. Mehmet Kara, “ Türkmen gramerlerinde sıfatların cırk, çım, çıp, çuv, hüyt, şaar” gibi güçlendirici kelimelerle de pekiştirildiği ifade edilmiştir. (Azımov- Sopiyevev- Çöññäyev 1974: 168; Borcakov vd.1999: 104) “ şeklinde açıklamıştır. ⁶¹

Pekiştirme yapılırken genellikle m, p, r, s ünsüzlerinin kelimenin ilk hecesiyle birleşerek aynı kelimeye eklenmesiyle yapılır. Bu durumun bulunduğu cümlede derecelendirme yapmakla birlikte cümleyi kuvvetlendirdiği de görülmektedir.

Pekiştirme Oğuz grubu lehçelerde önemli bir yere sahiptir. Bu grupta bulunan bütün lehçelerde pekiştirme görülmektedir. Öncelikli olarak sıfat yapma görevini üstlendiğini üstlenmekle birlikte sıfat ve zarflar da derecelendirme de yapmaktadır. Derecelendirme yapılırken sıfatın kuvvetini daha çok arttırarak cümle içerisinde daha kuvvetli bir hale gelmesini sağlamaktadır. (bir kalem- simsiyah bir kalem)

Şimdi Oğuz grubu lehçelerde örnekler içerisinde nasıl kullanıldığına bakalım:

⁵⁷ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul 2009, s.378

⁵⁸ Muharrem Ergin, **a. g. e.** , s.365

⁵⁹ Muharrem Ergin, **a. g. e.** , s.331

⁶⁰ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara 2015, s.349

⁶¹ Mehmet Kara, **Türkmen Türkçesi Grameri**, İstanbul 2005, s.113

1.4.1.4.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

“Buyur, gel kızın, “ dedi kadın **bomboş** bir sesle. (SU, 224)

Masanın karşısında, çok rahat görünen, L şeklinde gri- mavi renkte, geniş, **upuzun** bir kanepa, önünde büyük ahşap bir sehpa, yerde, siyah zeminde kırmızı ve mavi renklerin ağır bastığı, üzerinde kırkayağa benzer motifler bulunan kalın dokumalı Yörük kilimi seriliydi. (SU, 260)

Hayata konulan **koskoca** bir noktaydı ölüm, dönüşü yoktu. (YP, 99)

Sekizinci günün sabahı kahvehanenin darabasını kaldırıp içeriye girdiklerinde, **kopkoyu** bir hüznün bulutu çökuverdi üstlerine. (YP, 101)

Bu **sırılısklam** ve çok kaygılı kadın birkaç saat önce karakolda kendisine gösterilen fotoğraftaki Defne Kaman’ dı. (SU, 38)

Dolmuştan indiğinde aklı fikri hâlâ Defne Kaman’ daydı, bu yüzden Koşuyolu’ nun simgesi, **yemyeşil** bahçeli evleri ve çocuk parklarını yıkıp yerine kupkuru otoparklarla çevrilmiş çirkin beton bloklarla dolduran zevksiz ve ağgözlü zihniyete kızmayı unuttu bu defa. (SU, 70)

Ümit Kaman, kendi yetişkin hayatına müdahale eden ailesini protesto için pasif bir direniş yöntemini seçmiş ve kendi istediği kızla evlenemediği için gözlerinin önünde **yapayalnız** ‘ müzmin bekâr’ bir erkek olarak yaşlanmak yoluyla onları cezalandırdığına şimdilik inanmıştı. (SU, 70)

Kral Oidipus’ un yaşadığı şehir de, tıpkı Ingres ve Gustave Moreau’ nun resimlerinde olduğu gibi, **dimdik** bir tepenin üzerindeydi. (KSK, 148)

Sosyal medya ağlarıyla New York’ tan Kahire’ ye kadar isyanların ve işhallerin örgütlendiği, internet ‘ haker’ larının devletlerin karanlık yüzlerini ortaya döktüğü, ‘koskoca’ resmi istihbarat örgütlerinin Julian Assanga’ ın ‘ Wikileaks’ iyle uğraştığı, ufak tefek ‘ Ejderha Dövmeli Kız’ ın hem de kadın haliyle **dimdik** İsveç’ in derin erkek devletini internetten elde ettiği bilgilerle çökerttiği romanların milyonlarca sattığı ve siber saldırıların artık ulusal güvenlik boyutu kazandığı bir çağda İstanbullu genç bir gazetecinin dijital ortamda izini sürmemek anlaşılır gibi değil. (SU, 18)

Tam burada durdu ve aylardır ipe çektiği o ‘yemyeşil dere kenarında bir hamakta su sesi dinleyerek uyuyacağı tatil’ hayâlinin gerçekleşmesine artık çok az zaman kaldığını hatırlayarak derin bir ‘ oh! ’ çekti. (SU, 19- 20)

Aslında kendini salıvermesine bile gerek yoktu, gönüllü olarak o kara deliğin içinde **simsiyah** bir boşluğa yuvarlanıyor ve artık günlerce ne yataktan çıkmak, ne kolunu kımıldatmak, hattâ ne de yaşamak istiyordu. (SU, 74)

O zamn bahçemiz kocamandı, annem ve ablam bahçemizin yarısından bölüp kendilerine kocaman ve **upuzun** bir beton apartman yaptırmamış, ceviz ağaçlarını kesmemiş, çeşmeyi söküp çiçekli toprakları betonla örmemişti henüz. (SU, 81)

Bembeyaz bir boşlukta bir kuş tüyü gibi hafif olarak yükseldi, uçtu, düşeceğini sanıp, oturduğu ahşap banka sımsıkı tutundu ve bekledi. (SU, 276)

Bu cehennem sıcaklığında ve kızı kayıpken saçlarını sapsarıya boyatıp, fönletip, ağır makyaj yapması, onun iddialı ve **benbenci** bir kişi olduğu duygusunu yarattı. (SU, 3)

Bir çocuk için devâsâ yükseklikteki kubbede yankılanan sesler, melodisini tanıdığım ama anlamını bilmediğim **yepyeni** bir dil gibi kubbeden yere dökülüyor, fısıltı ve kahkahalar, içimi açan su sesiyle karışarak, daha önce hiç duymadığım bir makam yaratıyordu. (SU, 143)

Bu sefer yüzünde **yepyeni** bir ifadenin peyda olduğunu görünce şaşırdım: Adeta birisine acı gibi bir hali vardı. (KMM, 17)

Hatta bunları düşündükten birkaç gün sonra, **yepyeni** bir vaziyet, beni bir müddet için altına aldı ve oyaladı. (KMM, 135)

“Hepsi bu mu? İstanbul’ un ortasında, hem de burnumuzun dibinde bir kadın, **güpegündüz** bir vapurda kayboluyor ve bizim elimizde hiçbir şey yok! “ diye eline tutuşturulan ‘GBT araştırma kayıtları’ na bakarak kaşlarını çatı Ümit Kaman. (SU, 26)

Azerbaycan Türkçesi

İndi **sap- sağlam** gızı azarlı edeceksen. (ACHA, 43)

Küçeler **bomboş**, damlarda pişikler, küçelerde köpekler bile dolaşmağa cesaret edebilmirdiler. (ACHA, 56)

Buzovlar yeri ele gazıyrdılar ki, ağız burunları, dişlerinin arası çoh vaht **sapsarı** torpağa belendir. (ACHA, 489)

Onun etli boynundan asıldım, üzünden, iri, **gapgara** ağıllı gözlerinden öpdüm. (ACHA, 493)

Marta özünden gedirdi, uçuna uçuna galırdı, onun elini, ayağını, ovuşduran allı-güllü don geymiş Rum kızlarının üzlerini zor seçerdi, hardasa canında, ganında gezen **gözgözlü** gızılı saçlı uşağların gışgırığını açık eşkâr eşidirdi. (ACHA, 529)

Amma doğabilmediyi **göygözlü**, gızılı saçlı uşağların ağrısı, onu yine dirnağının ucuna kimi soyudurdu. (AÇHA, 529)

Adam uzun ağrıdan sonra çekilmiş dişinin **sapsarı** kötüyüne, ölümü görüp gayıdandan sonra cerrahın ona gösterdiği **gapgara** yanmış kôr bağırsağına nece diggetle, zendle bahırsa Hümbet müellim de ona aynen ö cür bahırdı. (AÇHA, 568)

İçerinin hörgü daşları, **bomboz** soyuh görkemi onu üşürdüdü. (AÇHA, 700)

Uzun uzun, güzel güzel, **yamyasıl** çınar kimi. (AÇHA, 434)

Biz teyyâreçileri hayatdan çoh filmlerde gördüyümüz üçün kişi de, **sapsarı** saçlı arvadı da, küçük gumral saçlı gızı da bize mucize tesiri bağışlayırdı. (AÇHA, 341)

Hurmayı saçlarına **tepteze** parlak mavi ipek şeritler bağlamışdı. (AÇHA, 332)

Yolumuzu bazardan saldık, pamidor- çörek aldık, **gıpgırmızı** iri pamidorların dadı indi damağımdadır, pamidor yeyende deniz gohusu burnua deyir, dodağımı yalayıp ele bilirem ki, deniz suyundan şordur. (AÇHA, 286)

Tertemiz silinmiş camın arhasında toybaşının iri gözleri parıldayırdı. (AÇHA, 278)

Gökte tek tük soluk yıldızlar, kocaman, **testekerlek** bir ay... Yatak ekşi ekşi ter kokuyor. (SS, 9)

Türkmen Türkçesi

Çendan bir wagt yol gabat gelen yerlerinde atdan düşüp, **ep- esli** yere barýança ýoly synlaýardy. (P, 251)

Şonda ýeňňeleriniň biri: “ Han- ha, senin adalyň, biziň körekenimiz>> diýip, **ep-esli** aralykdan bir adamyny görkezdi. (P, 617)

Munuň üstesine de **jürbe- jür** ýyrtýjy möjekleriň sesleri. (P, 808)

Ap- aak, dip- dik, dup- durı, gap-gara, gap- gatı, gıp- gızıl, sap- saarı, up- uzun, yap- yaaşıl, cirk saarı, çım gızıl, çıp yalañaç, çuv aak, hüyt garaňkı, şaar gara. (Kara 2015: 112- 113)

Gagavuz Türkçesi

Kurkanın ibiği oldu **kıp- kırmızı**, sora mavi, sonra bozardı, sedef boncukları diiştirdiâr. (OR)

1.4.1.4.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Heybesinin içinde kutsal emanet gibi kavradığı SU Kitabı' nı **sımsıkı** tutarak yürürken, birden saatlerdir hiç sigara içmediğini şaşkınlıkla fark edip, kendine gülümsedi. (SU, 244)

Günde üç kahve içmenin gerekli olduğunu da anlatır, “ dedi **bembeyaz** gülümseyerek. (SU, 271)

Bembeyaz bir boşlukta bir kuş tüyü gibi hafif olarak yükseldi, uçtu, düşeceğini sanıp, oturduğu ahşap banka **sımsıkı** tutundu ve bekledi. (SU, 276)

Üst kattaki terasa vardığında Umay Nine uyanmış, **sanki tazelenmiş ve gençleşmiş gibi dimdik** ve son derece sakin oturuyor, çantasında taşıdığı cam şişeden hamam suyu gibi ısınmış suyu zemzem içermiş gibi keyifle yudumluyordu. (SU 304)

Azerbaycan Türkçesi

Bayır soyug idi, yer donmuşdu, küçe ay ışığında **bomboş** işarırdı. (AÇHA, 462)

Onun üreyi **büsbütün** uçup tökülmüştü. (AÇHA, 564)

Onun gurduğu, yapışdırdığı şey herhalde **tepteze** olacaktı. (AÇHA, 564)

O Dronqunun mülahizəsini **sözbesöz** başqa dilə tərcümə edip təkrarladı. (EK, 35)

Boynu sürtülüp nazılmış, **bomboz** olmuş, tükü tökülmüştü. (AÇHA, 495)

Guruduğu zaman **sapsarı** olurdu. (AÇHA, 434)

Türkmen Türkçesi

Öwezmyrat batyr hemişeki ýalyn ýaga depiş i ýaly, häzir hem hemme ýigitleriniň önünde **dim- dik** bolup ugrady. (P, 437)

Derwezeban burçuň süyr depesinde **dim- dik** bolup duruşuna, bir zatlar diýip howsala berip, galanyň daş agzynda oýna gyzygan çagalary gorkuzmakçy bolýardy. (P, 18)

Bu meydandaky ot- çöpler **göm- gök** bolup otyrды. (P, 243)

Öwezmyrat batyr olayň yzlaryndan seredip, **ep- esli** salym çiş gara bolup durdy. (P, 107)

Altın şugladan cilve alıp, göğün yüzünde münde bir övüşğin, **reñbe- reñ** älem goşar göründi. (Durdıyev, 2002; 361)

Gagavuz Türkçesi

Nicê tê bu kan tatlı ölēi **bezbelli** bizim bu kızlan yaşamamız da tatlı olacâydı, demiş aklınca da başlamış saçlarını yolup aalamaa. (GT, 239)

Düümüş o ceerlen bey oolunu **mosmor** edince, bitkide da bırakmış ceeri bey oolunun arkasında yapışık tezicik çıkmış. (GT, 238)

1.4.2. Edat Grubuyla Yapılan Derecelendirme

Edatlar tek başına anlamı olmayan ad ve ad soylu sözcüklerdir. Zeynep Korkmaz edatların için, “ yalnız başına anlamları olmayan, ad veya ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim ve eklendikleri kelimeler ile cümlelerin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir: için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, başka, dolayı, beri, ötürü, öte, yana, itibaren, nazaran vb. “ tanımını yapmıştır. Edatlar çekime girmezler. İyelik ve durum eki almamaları da adlardan farkını gösterir.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere edatlar eklendiği cümleye aitlik, miktar ve derece, aşırılık, pekiştirme, belirtme, yön, zıtlık gibi anlamlar katarak kelimeler arasında bir köprü görevi üstlenirler. Edatların derecelendirme, pekiştirme, miktar ve aşırılık görevlerini görevleri üstlenirken de, “ kadar, derece, denli, aşkın, ki vb. “edatların kullanıldığı görülmektedir.

Oğuz grubu lehçelerde edatlar Türkiye Türkçesiyle pek farklılık göstermemektedir. Anlam bakımından aynı işlevde olsalar da yazılış itibarıyla bazı farklı edatların olduğu görülmektedir. Türkmen Türkçesinde farklı olan edatlar, “ bövf, be, ine, inhaa, anha, diymek, kääşğa vs. “şeklindeyken, Azerbaycan Türkçesinde , “ kimi, tek, teki, içre, bes, dek, sarı, qabaq, savayı vs. “ ve Gagavuz Türkçesinde ise, “ deyni, beeri, + nan, nicä, bilä vs. “ dikkat çekmektedir.

Bir isim ile bir çekim edatının oluşturduğu kelime grubuna edat grubu denir. Edat grubunun Oğuz grubu lehçelerde sıfat ve zarflarda derecelendirme yaptığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinde, sıfatlarda ki işlevine Zeynep Korkmaz, “ yalın veya çekim ekleri almış bir adla bir edatın oluşturduğu edat grubunun, başka bir ad önünde sıfat görevi yüklenmesiyle türemiş sıfatlardır. “⁶² şeklinde açıklama getirmiştir. Yani isimi niteleyen bir sıfata ek olarak başka bir adın önüne gelerek edatın sıfat görevi yüklenmesiyle oluşur. (saray gibi bir ev) Zarflarla yapılan derecelendirmede de, “ –

⁶² Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara 1992, s.351

DAn beri, boyunca, - A doğru, gibi, + a kadar, + A karşı, + Dan evvel, + Dan önce, + Dan sonra, - A göre,ile, + sInA rağmen“⁶³ edat grupları işlevlerini sürdürürler. Zarflarda genellikle zaman zarfı görevinde kullanılırlar. (Akşam doğru eve yürüyerek gelmişti.)

Edat grubu Oğuz grubu lehçelerde aynı paralellikte olmakla birlikte Türkmen Türkçesinde edat grubunda görev alan kelimeler farklılık göstermektedir. Bunlar: “ bakaan, başğa, bilen, çen, çenli, dek, diyip, õñ, soñ, tarap, üçiin, yaalı. “⁶⁴ biçimindedir.

Edat gruplarının Oğuz grubu lehçelerde sıfat ve zarflarda cümle içerisinde nasıl pekiştirme ve derecelendirme işlevi üstlendiğini örneklerle pekiştirelim:

1.4.2.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Yetmiş yaşlarında olmasına karşın, yaşından çok daha dinç ve sağlıklı görünen, orta boylu kadın, sırrım gibi bedenine giydiği adaçayı renkli keten entarisinin eteğinden ve yarım kollarından **Kızılderili giysilerindeki gibi** uzun püskülleri sarkıyordu. (SU, 2- 3)

İskeledeki gazete bayisi, Defne Kaman’ ı hemen her gün vapurla karşıya geçerken gazete ve su satın alıp, gazete satışları hakkında soru soran, **kızıl saçlı, çilli, “ melek gibi”** bir kadın olarak hatırlıyordu. (SU, 14)

Senin zaten bunları bildiğini sanıyordum, hay dilim tutulsaydı da... ” diyerek **küçük buzdolabına sığacak kadar** küçük bir sürahi çıkartıp, bir bardağa su koydu. (SU, 62)

Demek ki, Arapça da olsa bu memlekette ‘ **vuslat’ diye özel bir sözcüğe ihtiyaç duyulacak kadar** çok insan sevdiğinden ayrılmak zorunda bırakılıyordu... (SU, 74)

Dediler ki, ‘ sahile **hiç bu kadar** yaklaşan yunus görmedik patron! ‘ (SU, 87)

Onu ilgisizce dinleyen Ümit, çay ve peynirli poğaçanın parasını ödeyip pastaneden çıkarken, pastanenin sahibi, elinde sıcacık, tombul, üzeri yumurta sarışını, **mis gibi kokan** bir ayçöreğiyle ona yaklaştı: “ Buyur komiserim, bu da benden olsun. Daha şimdi çıktı fırından, hey maşşallah, mis gibi mübarek! “ (SU, 87)

⁶³ Zeynep Korkmaz, a. g. e. , s.449

⁶⁴ Mehmet Kara, **Türkmen Türkçesi Grameri**, İstanbul 2005, s.176

Yusuf Has Hacib adlı bir yazar yazmış kitabı, “ diye dükkânın en arkasındaki **Björk’ cü gençlerin bile duyacağı kadar** yüksek sesle düşünerek, önündeki bilgisayar ekranında kitabın yerini aramaya başladı. (SU, 91)

Semahat, **içi açılmış gibi** derin bir nefes aldı. (SU, 251)

Kadıköy çarşısı içinden başlayıp, **Moda’ ya kadar** uzanan güzergâhta birbirinden güzel ve gizemli onlarca sahaf dükkânı varken neden, Sahaf Semahat’ e gitmişlerdi, neden şimdi haftada en az bir kere uğramazsa özlediği o dükkânı seçmişleri pek anımsamıyordu. (SU, 32)

Yazarın özgeçmişine ilişkin malzeme pek dağınıktı. Abdi Bey, daha şehre ayak basmadan, **Paris’ e ilişkin** bazı şeyler biliyordu. (DSE, 152)

Düşünmek insanın içinde **kendine karşı** bir düşman daha peydahlaması oluyordu. (KA, 230)

Bu sefer yüzünde yepyeni bir ifadenin peyda olduğunu görünce şaşırdım: **Adeta birisine acı gibi** bir hali vardı. (KMM, 17)

Ne **kalm bir sis perdesi gibi üstüne çöken** boğucu sıcakın farkındaydı, ne üzerine sabitlenmiş umutsuz bakışların, ne de çaresizlik içinde kıvranan biricik oğlunun nafile çırpınışlarının. (YP, 18)

Küçük **bir çocuğa karşı böyle** keskin bir cephe almak için yetişkinlerin daha önemli nedenleri olmalıdır. (SU, 127)

Ruh yaralarından akan kanları görmek gibi bir yeteneğim olduğunu söylemiş miydim? (SU, 128)

Sevilmek insan için **bu kadar** güçlü bir ihtiyaçtı ama aşağılanmak da **o denli** güçlü bir nefret. (SU, 130)

Bir cuma akşamı için pek bereketsiz, ancak **çok sıcak bir İstanbul günü için doğal sayılacak kadar** boş sahaf dükkânına bakıp, kedilerinin mamasını plastik kabına boşaltırken, Defne Kaman sık sık aklına geliyordu. (SU, 148)

Daima **onun gibi** bir desteğe muhtaçtım. (KMM, 161)

Dağılmak ister gibi bir haliniz var. (GG, 55)

Beyaz yatak örtüsünün üzerinde **birer küçük beyaz kuş gibi** duran ellerini tuttum ve onlarla oynamaya başladım. (KMM, 148)

Birde baktım ki, masamın üzeri, affedersin **fare pisliği gibi** siyah taneciklerle dolu. (SU, 111)

Siyah gözleri yere çevrilmiş, yüzünde **taş gibi** sağlam ve hareketsiz bir sükûn, dudaklarının kenarında tebessümü andıran belli belirsiz kıvrıntıyla yoluna devam ediyordu. (KMM, 95)

Yandan tepeden bakınca hayli yaşlı görüldüğü halde çehresinin, hele böyle gülüşme anlarında, **insana hayret verecek kadar** saf ve çocukça bir ifadesi vardı. (KMM, 13)

Dün akşam beni otomobile alan mektep arkadaşım, on iki saatten **biraz** fazla bir zaman içinde, aramızda **ne kadar** büyük bir mesafe hasıl olmuştu? (KMM, 11)

Azerbaycan Türkçesi

Azərbaycandakı rüşvətxorların özünəməxsusluğu ondeydi ki, onlar tamamilə **qanuni işlərə görə pul olmaqdan başqa heç bir** qeyri- qanuni işlə məşğul olmurdular. (EK, 282)

O qədər məşhur adamlar var ki. (EK, 129)

Ne geder ucuz olsa, daha yaxşı. (AÇHA, 304)

Çuhura tökülən seller kimi insan akını hey dalga dalga metro stansiyasına doldururdu. (AÇHA, 292)

İndi isə Möhsin əminin **Gülşenəm garı kimi** bir insana çox ihtiyacı vardı. (AÇHA, 233)

Orta boylu, gümrəh bədənli bu gəcanın çağlaşmış gəlin kaşları, hele ışığını itirməmiş hırda, gəra gözleri, balaca burnu, **gar kimi** ağarmış bığı, sakgəli vardı. (AÇHA, 217)

O, hündürboy, enlikürek, sanki **baltayla kəsilmiş kimi** kəskin üz çizgileri olan bir kişiydi. (EK, 151)

... ömründə indiyecən **bu qeder** hoşuna gələn adam görməmişdi. (M. Celal, Hüseynzadə, 2007: 239)

Sahil boyu seyrek meşelik və engin bir boşluq idi. (S. Rehimov, ADİL- 1: 338)

Deniz sahili boyunca uzanan geniş xiyaban. (ADİL- 1, s.359)

Uzaqdan dağların zirvesi necə min illərə **eriyip tükenmek bilmeyen qarı ile** efsanevi bir quşa benzeyir. (R. Rıza, ADİL- 1: 65)

Tuğrul **iraqlılardan ibaret** bir dəstə qoşun təşkil etmək və Hüdameddinin elində olan qoşunu tərk- silah etdirmək qərarına gəldi. (M. S. Ordubadi, ADİL- 2: 492)

Türkmen Türkçesi

Öz ýanynda özüni batyrlalaryň biri hasaplap ýören Nazar **perraç henize çenli** şu teteli adamlardan gürrüňlikde şeýle garşylykly söz eşitmedik bolara çemeli, onun ýüzi dym- gyzel boldu. (P, 144)

Gadam aganyň gürrüňçilige **gelmeği bilen** töwerekdäki küşde, düzzüme kellelerini gyzdyryp oturanlar hem oýunlaryny taşladylar. (P, 17)

Galanyň ikinji tarapynda özlerinin towsuşmak, göreş tutmak ýaly **hünärleri bilen** gyzygyşyp duran ýigitler hem bu märekäniň bir çetine gelip egrilişdiler. (P, 17)

Ar- namys üçin gidip iş bitirip gelen ýigitler Gadam aganyň ýanyna gelip, “ ony eýtdik, muny beýtdik” diýşip, batyrçylyk hakda, eden işleri hakda ýolbaşçy ata hökmünde oňa gürrüň edip bererdiler. (P, 17)

Gadamyň endigine **näbelet adamlar üçin** bu söz “ töwellaçy ibermek gerek” diýen manyda düşünilejekdi. (P, 19)

Derwezeban burçuň üstünde dim- dik bolup, dumly- duşy synlap durka, onun nazary alys- daşda **günbatar- demirgazykda ýer bilen** gögüň sepgidinde görüňýän gara nakadyň üstünde saklandy. (P, 25)

Men dine **öldürmek bilen** bu pikirimden azat bolup bilerin. (P, 46)

Gagavuz Türkçesi

Kimisi hazırlamış malını enidê yola, ama taman bu vakıt bayır aralanmış da onun koynusundan çıkmış insanın karşısını bir balaban, geniş kudret arkalı, **gül gibi** gözêl bir adam da başlamış insana nasaat etmêê. (GT, 226)

Pindicêê gibi beygir döner da bir zabun mırtsoğadan tuuyan hem **çimçirik gibi** hızlı bir at olâr. (GT, 232)

Bey oolu şaşmış, ne **o kadar** çok kanı var bu kızın! (GT, 239)

Hem everer ona, angısı atlı çıkacak **kırk kat bir buzlu işê gibi** yalabık bayırın üstüne, oradan padişahın kızının üzüünü alacak. (GT, 248)

1.4.2.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Matt Scudder gibi sakın takıldı. (SU, 35)

Ah, canım inşallah başına kötü bir şey gelmez’ “ diye elini üzüntüyle **yanağını döver gibi** hafifçe yüzüne vurdu. (SU, 47)

Amaaan Komserim ya, bu dizi yazılar öyle **televizyon dizileri gibi** parça parça reytinge bakarak yazılmaz ki! Yazı bir bütün olarak yazılıp, dizi olarak yayımlanır. Eskiler ‘tefrika’ yazı derlermiş ya hani? (SU, 48)

SU Kitabı’ nı okuyan göz artık eskisi gibi bakmaz, eskisi gibi görmez, bir daha da **eskisi gibi** hiç olmaz. (SU, 79)

Odası, pencereyi açınca serinlemek yerine, **sıcak bir fırın kapağı içeriye açılmış gibi** daha da ısındı. (SU, 82)

Su **o kadar** hızlı yükseliyordu ki Semahat Abla, Titanik halt etmiş ya hu! (SU, 110)

Sırtının ağrısı içine işledikçe bu iki büküm pozisyonda bir daha **kurtulamayacakmış gibi** endişeyle hareketsiz bekledi. (SU, 167)

İki yıl sonra Tibet’ e beraber giderken Dağhan’ a aynı şeftali çekirdeğini verdiğimde, onu **bir elmas gibi** hayranlıkla okşayıp, “ Bu narin çekirdek, ancak **kabuğunu çatlatacak kadar** soğuk havada filizlenir, kabuğunu çatlatacak koşullar olmazsa şeftali vermez. (SU, 241)

Henüz farkında olmasa da sanki **eski bir tanıdıkmiş gibi** severek ona el salladı. (SU, 251)

Şoförün, “ Allah sizin gibi hayırlı insanları başımızdan eksik etmesin Teyzeciğim Ne mutlu size, böyle anneniz var kardeş! “ diye devam eden cümleleri eşliğinde taksiden indiklerinde, Umay Bayülgen çok alışkın olduğu besbelli bu sevgi gösterisini, başıyla selam vererek, adeta **halkını selamlayan bir kraliçe gibi** zarafetle kabul ediyordu. (SU, 255)

Yunusla birlikte suda görünen Defne de neşeli çığlıklar atıyor, zıplayıp suya dalıyor, besbelli **çocuklar kadar** çok eğleniyordu. (SU, 325)

Biraz evvelki gibi ahbapça gülüyordu. (KMM, 76)

Kalbim, **ökseye tutulmuş bir kuş yüreği gibi** hızla çarpıyordu. (KMM, 121)

Soğuktan gözlerimi kırptıyor ve **koşar gibi** hızlı adımlarla ilerliyordum. (KMM, 131)

Azerbaycan Türkçesi

Denizde tahtadan uzun köprü salınmışdı, **çimmek için** hususi yer ayrılmışdı, duş da var idi ki, mazota bulaşanlar yuyunabilsinler. (ACHA, 286)

Elimde yeke ve ağır bir portfel akına goşuldum ve **dalga çöp kimi** meni alıp apardı. (ACHA, 292)

El- golumu **idmancılar kimi** atıp tutdum. (AÇHA, 312)

Araz **axşama qeder** qızdırma içinde od tutub yana- yana inledi. (A. Şaiq, ADİL- 3: 100)

Dününe göre bugün hava xoştur. (ATG, 389)

Türkmen Türkçesi

Öz başlarına ak öy tutduryp, her gün bir işşek goýun soýduryp, **keýpi- sapa sürmek bilen** meşgul bolup başladylar. (P, 20)

Ol sol elindeki bir döwüm çörekden **sag eli bilen** döwüp alyp, çörek iýip ýöräp gelyärdi. (P, 16)

Sekiniň üsti tutuşlygyna artlatgy, **düzzim çyzyklary bilen** bezlip taşlanypdy. (P, 15)

Elleri **dek** durman hareket edýärdi. (P, 16)

Şonuň bilen birlikde sekinin üstüniň düşegi hem aýrylyp başlady. (P, 14)

Şeýdip, usslaryň hem oğlanlaryň çeken **kömegi bilen** gala salnyp gutaryldy. (P, 9)

Kimdir biri önünü başlap, alty eşegiň üstünden **yeňilik bilen** atylyp geçdi. (P, 12)

Şol günün özünde hemişe **ýarym gijä çenli** oynamaga endik eden jahyl ýigitler täze salnan goruň üstünde ylgaşyp oynapdyrlar. (P, 8)

Ine, yeňňe, men saňa ak yürekden kömek etdim ahyry. (P, 189)

Gagavuz Türkçesi

Durâr kapalı gözlen **bir saat kadar da açıp gözlerini**, sorar Balakir' e: - Uyumàarsın mı? (GT, 226)

Ama vakıdın bir Kara Deniz bulanmış, dalgalar **ev kadar** yukaru kalkarmışlar. (GT, 227)

Sên, deer, beni çocuuum bekledin, na sana baaşış, da verer ona bir aac kaval, **verdii gibi** da gene mezara saklanâr. (GT, 247)

Kemençê onun elinde **o kadar** gözêl çalarmış, ki hemen küsülü adamı şennedip oynadırmış. (GT, 276)

Adam, sên bu onun köpeciini da al yok et, zere o da bize **dêdu gibi** bir oyun yapacak. (GT, 204)

1.4.3. İsim Tamlaması Yoluyla Yapılan Derecelendirme

Ad takımı da denilen isim tamlaması, bir isimin başka bir isimle ilgi durum eki alarak ya da almayarak meydana getirdiği anlamlı kelimeler kümesidir. Bu küme aynı zamanda bir kelime grubunu da meydana getirmektedir. Zeynep Korkmaz isim tamlamasını , “ Bir ad başka bir adla ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda ad tamlaması dediğimiz kelime grubu ortaya çıkar.” ⁶⁵şeklinde tanımlayarak anlamsal bağa dikkat çekmiştir. Ad tamlamaları iki unsurdan meydana gelir: tamlayan ve tamlanan. Tamlayan ve tamlananın aldıkları eke göre değişik isimler aldığı görülür: Belirtili ad tamlası, Belirtisiz ad tamlaması, Zincirleme ad tamlaması.

Ad tamlamalarının cümle içerisinde değişik görev üstlendikleri görülmektedir. Bu görevlerden biri de bulunduğu cümleye pekiştirme ve derecelendirme anlamı katmaktır. Ad tamlaması derecelendirme yaparken tamlayan unsurunun ilgi eki alarak tamlayanla aynen tekrar gibi tekrarlanmasıyla meydana gelir. Ancak bu durum her örnekte geçerli değildir. Derecelendirme yapan isim tamlaması belirtili ve belirtisiz isim tamlaması da olabilir. Bunu İlknur Karagöz Tarihî Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Derecelendirme adlı doktora tezinde, “ ... isim tamlamalarında, tamlayan ve tamlanan unsur, vasıf gösteren kelimenin tekrar durumundaysa vasıfta en üstünlük anlamı verir. ” ⁶⁶ şeklinde bir açıklamak yaparak cümleye en üstünlük derecesinde bir anlam kattığını da belirtmiştir. Buna ek olarak bu tür derecelendirmenin sadece sıfatlarda yapıldığına örneklerle açıklama getirmiştir.

Oğuz grubu lehçelerde de ad tamlamasının derecelendirme yaptığı görülür. Ancak bu kelime grubunun örneklerine rastlamak oldukça zordur. Günlük hayatta kullandığımız bazı derecelendirme kelimelerine taranan eserlerde rastlamadığımızı da belirtmekte fayda vardır. Anlaşılabilirliğin artması için kendi cümlelerimizle şöyle birkaç örnek verebiliriz:

Doğrunun doğrusu bir söz söyledi. (Doğrunun daha ileri bir aşaması belirtilmiş ve cümleye daha anlamı katmıştır.)

İyinin iyisi denilen şey bu herhalde. (İyinin sonra ki ve son aşamasını belirterek cümleye en anlamı katmıştır.)

Türkiye Türkçesi

O yüceler yücesi Tanrının bakışları altında... (IV. MB , 105) (Sıfat)

⁶⁵ Zeynep Korkmaz, **a.g.e.**, s.285

⁶⁶ İlknur Karagöz, Tarihî Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Pekiştirme ve Derecelendirme, s.262

Yıllar yılı bütün şairler ve şiirlerle alay edildi. (SY, 77) (Zarf)

Tam burada durdu ve aylardır iple çektiği o ‘ **yemyeşil dere kenarında** bir hamakta su sesi dinleyerek uyuyacağı tatil’ hayâlinin gerçekleşmesine artık çok az zaman kaldığını hatırlayarak derin bir ‘ oh!’ çekti. (SU, 19- 20) (Sıfat)

Azerbaycan Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Türkmen Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

Gagavuz Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.4.4. İsim Durum Ekleriyle Yapılan Derecelendirme

İsim durum ekleri, yönelme hali (+ A), bulunma durumu (+ DA), çıkma durumu (+ Dan), vasıta durumu (+ IA), eşitlik durumu (+ CA), belirtme durumu (+ I) şeklindedir. İsim durum ekleri bulunduğu cümleye göre değişik görevler üstlendiği görülmüştür. Bunlardan biri de cümlede derecelendirme görevi üstlenmesidir. Oğuz grubu lehçelerin hemen hepsinde de bu durum görülmektedir.

1.4.4.1. Sıfatlardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Gazininun **ikide birde** açılan kapısından dışarı müzik sesi ve ayak patırtısı vuruyordu. (KMM, 134)

Aman, hâşâ seni eleştirmek gibi cüretkâr bir hayâlim yok, zaten bendeniz dünya nimetlerinden elini eteğini çekmiş, başkalarıyla uğraşmaktan **çoktan** vazgeçmiş biriyim. (SU,40)

Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu, Bin yıl sürecekt zannedilen kar sesidir bu. (KGK, 25)

Azerbaycan Türkçesi

Hərçənd, prokurorluqda işlədiyi müddət ərzində illüziyaları **günden güne** yaz qarı kimi əriyirdi. (EK, 33)

Enstitüde professor olan ve yaşına nisbeten genç görünen atam da, bacım Firengiz ve onun **haddinden fazla** uzun saçlı çehrayî benizli nişanlısı da, hemîşe yahşı geyinmeyi seven, kadd ü gâmaetli anam da buradaydılar. (ACHA, 179)

Türkmen Türkçesi

Bir günden bir gün nobatdaky tomus kanikulyndan dolanyp gelenlerinde, klasdaşlary Şageldidäki kabir özgerişlikleri gördüler. (HH, 6)

Gagavuz Türkçesi

Taranan eserlerde örneğine rastlanılmadı.

1.4.4.2. Zarflardan Önce Kullanılışı

Türkiye Türkçesi

Vücutum bana **her zamankinden** daha hafif geliyordu. (KMM, 90)

Yolun iki tarafındaki ağaçlar rüzgârdan inliyor ve gökyüzüne bulutlar, **büyük bir hızla** koşup gidiyordu. (KMM, 34)

Azerbaycan Türkçesi

Bah, boşuk şehrin üzerine imiş bu aydın bahar gecesi, göz gırpa gırpa yanan sayısız- hesapsız ışıklar, göylerin sinesine mirvari kimi sepelenen ulduzlar, sâhil daşlarına yalayan şiltak lepeler, doğma Hazar, bütün bunlar **günden güne** deyişen, gözelleşen hayatın özü, gençlik ve güzelliğin özü deyil mi? (ACHA, 188)

Türkmen Türkçesi

Ecem ikimiz iki yerden **haydan hay** gum atıp, çüy galñatmak bilen bolduk. (Durdıyev, 2002: 273)

Yöne menin **gün- günden** kecebäm daralyar. (Durdıyev, 2002: 204)

Şeýle basalanyp, zynç ýaly bolan laý öz göwrümini giñeldip, gün- günden berkeyärdi. (P, 9)

Beterden- beteri bolyar. (TDS, 1962:91)

Gagavuz Türkçesi

Dêdunun işi **hepten** iy olmuş, erden gökêdên şükür edermiş akıllı zaabitê. (GT, 203)

Padişah **birden** durgudâr beygirinin da baarâr çocaa: - Sen... (GT, 294)

Aaz aazdan etişmiş bu laf Hocaa da. (GT, 333)

SONUÇ

Dil bir bildirme aracıdır. Bildirimi yaparken de çeşitli seslerden faydalanır. Bu seslerin yazıya dökülmesiyle birlikte harfler oluşur. Sonra harflerin birleşmesinden kelimeler, kelimelerin birleşmesinden cümle ya da cümleler meydana gelir. Oluşan bu cümleler kendi içerisinde ad, sıfat, zarf, zamir, fiil gibi kelime türlerini meydana getirir. Bütün kelime türleri kendi içerisinde ayrı özelliklere sahiptir. Ancak sıfat ve zarfların cümle içerisinde farklı bir yeri vardır. Sıfat ve zarflar aslında ad kökenlidir. Ancak cümle içerisinde yerine göre bu adları alırlar. İkisinin de ortak özelliği bir durumu belirtilmesi veya nitelenmesidir. Ancak sıfatlar ismi nitelerken zarflar fiili nitелеmektedir. Türkçenin lehçelerinin hemen hepsinde bu nitelendirme durumu aynıdır. Nitelendirilen kelime sıfat ve zarflara göre değer kazanır ve cümle içerisinde kendine yer edinir. Bunlar sıfat ve zarfların genel durumunu oluştururken bazen cümlede derecelendirilip ve pekiştirilerek cümlede farklı bir şekle büründükleri görülmektedir.

Derecelendirme, bir durumun başka bir duruma göre azlığı ve ya çokluğudur. Azaltma derecelendirmesinde sıfat ve zarf görevindeki kelimeler derecelendirmeyi karşılarken azlık, zayıflık, eşitlik, benzerlik yönü ön plana çıkar. Çoğaltma derecesinde ise bulunduğu kelimenin anlamını üstünlük ve en üstünlük şeklinde belirler.

Sıfat ve zarflarda derecelendirme bütün Türk lehçelerinde önemli bir konu durumuna gelmiştir. Her ne kadar hepsi Türkçe diye adlandırılrsa da bulundukları coğrafyaya, yaşadıkları iklimlere, geçmiş yaşantılarına göre bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıklar derecelendirme yapılırken de göze çarpmaktadır. Özellikle Oğuz grubunu oluşturan lehçelerde bu farklılıklar daha çok dikkat çekmektedir. Oğuz grubunda Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi yer almaktadır. Derecelendirme yapılırken bütün lehçelerin farklı ve benzer yönlerinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Bütün lehçelerin derecelendirme şekillerinde çok az bir farklılık görülmektedir. Oğuz grubu Türk lehçelerde sıfat ve zarflarda derecelendirme anlama, kelimelerin dizimine ve dil özelliklerine göre farklılık göstermiştir. Derecelendirme eklerle, tek kelimeyle, birden fazla kelimeyle ve kelime gruplarıyla olmak üzere dört farklı şekilde yapılmıştır.

Eklerle yapılan derecelendirmede bu farklılıkların az miktarda olduğu görülmekle beraber eklerdeki bir ya da iki sesin farklılığı göze çarpmaktadır. Oğuz

grubu Türk lehçelerde derecelendirme yapan ekler: “ + Ik/ + Uk, – gylt, + den de, + CIk/ + CUk, + CAnA , + CAk, + CAğIz, + CA, + Ak, + Aç, + mI/ + mU, + mAn, + ja/ + je, + jyk/ + jik, Imsov,+ imtıl (azaltma) – mtyk/ - mtik, - ymytk/ - imtik, - umtyk/ - ümtik, + mtı+ rak (azaltma), + (I) msI/ + (U) msU, + şın (azaltma), sowult, + rAk” şeklindedir. Bu eklerin çoğuna bütün lehçelerde rastlamakla beraber birkaçının sadece bir lehçede olduğu görülmektedir. Örneğin, + jyk/ + jik sadece Türkmen Türkçesinde kullanılmakla beraber eklediği kelimeye küçüklük ve eşitlik anlamı katmaktadır. (kiçijik). – gylt, eki de aynı şekilde Türkmen Türkçesinde kullanılan sadece güzel ve sarı kelimelerine gelen bir ek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine – mtyk/ - mtik, - ymytk/ - imtik, - umtyk/ - ümtik, ekleri de Türkmen Türkçesinde karşımıza çıkan bu ekin eklendiği sözcüğe renk ve tat bakımından derecelendirme anlamı kattığı görülmüştür. (çalymytk). Azerbaycan Türkçesinde en dikkat çeken ek “Imsov” dur. Bu ekin eklendiği kelimeye dereceyi arttıran bir görev üstlendiği görülmüştür. (acımsov) . Ayrıca soru eki olan + mI/ + mU’ nunda derecelendirme yapması da karşımıza çıkan ilginç durumlardan biri olduğunu belirtmekte fayda vardır. (Tatlı mı tatlı)

Kelimelerle yapılan derecelendirme ise azaltma ve çoğaltma derecelendirmeleri diye ikiye ayrılır. Oğuz grubu lehçelerde azaltma derecesi yapan : “ az/ azıcık ve biraz, birazcık” kelimeleridir. Bu sözcükler bulundukları cümlede sıfat ve zarflara az veya azdan bir derece alt anlamında derecelendirme yapmaktadır. Buna karşılık çoğaltma derecesi yapan kelimeler oldukça fazladır. Bunlar: “ artıq (Azr.) , çok (Azr, T. , Trkm. , G.), çuw (Trkm.) , çym (Trkm.) , daha (Azr, T. , Trkm. , G.), en (Azr, T. , Trkm. , G.) , garañda (Trkm.) , lap (Azr.) , Zil (Azr.) , tüys (Trkm.) vs. biçiminde sıralamak mümkündür. Bu kelimelerin bazıları tek başlarına sıfat ve zarfların önüne gelerek derecelendirme yaptıkları gibi, sıfat ve zarfları önüne veya kelimelerin başına sonuna gelerek de derecelendirme yapmaktadırlar.

İki kelimeyle yapılan derecelendirmeleri de azaltma ve çoğaltma derecelendirmeleri diye ikiye ayırmakta fayda var. Sayıları da oldukça az olmakla beraber azaltma derecesi yapanlar: “ az- maz (Azr.) , bir qeder (Azr.) , bir tike (Azr.) kelimelerinden oluşurken çoğaltma derecesi ise, “ az çok (Azr. , T. , G.) , azdan çoktan (Azr. , T. , G.) , bir hayli (Azr. , T.) büyük ölçüde (Azr. , T.) , hedden artıq (Azr.) son derece (Azr. , T. , G.) şeklinde sıralayabiliriz.

Son olarak kelime grubu halinde sıfat ve zarflarda derecelendirme yapanlar ise, “ ikilemelerle (Tekrar Grubu) , edat grubuyla, ad tamlamasıyla ve ad durum ekleriyle”

diye dört bölümden oluşur. İkilemelerin de kendi arasında “aynen tekrarlar, zıt anlamlı tekrarlar, eş anlamlı tekrarlar ve ilâveli tekrarlar” diye yine dört bölüme ayrıldığı görülmektedir. Bütün ikilemelerin cümlede derecelendirme yaparken tek bir kelimeymiş gibi işlevini sürdürdüğü görülmektedir. Oğuz grubu lehçelerinin hepsinde ikilemelerin bütün çeşitlerinin hem zarflarda he de sıfatlarda derecelendirme yaptığı açık şekilde görülmektedir. Örneğin, “ uçsuz bucaksız bir tarlanın hayalini kuruyordu. “ cümlesinde uçsuz bucaksız ikilemesi sıfat görevinde bir derecelendirme yapmıştır. Edat gruplarında da sıfat ve zarflarda derecelendirmenin bütün lehçelerde yapıldığı görülmekle birlikte özellikle gibi ve kadar edatlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Söz gelimi, “ onun kadar güçlü bir insan görmedim. “ cümlesindeki onun kadar grubu cümlede üstünlük bildirmiştir. Ancak isim tamlaması ve ad durum ekleriyle yapılan derecelendirmede lehçelerin örneklerine rastlamak oldukça zordur. İsim tamlaması şeklinde yapılan derecelendirmenin olduğunun varlığını bilmekteyiz. Söz gelimi, “ iyinin iyisi bir çocukla tanıştım. “ cümlesindeki iyinin iyisi söz grubu bir çoğalma derecesi yaparak sıfatın derecesini arttırmıştır. Ad durum eklerinde ise özellikle yaklaşma ve uzaklaşma durum eklerinin derecelendirme yaptığı görülmektedir. Söz gelimi, “ senden güzel bir bebek görmedim. “ cümlesinde senden sözcüğü cümlede üstünlük bildiren bir derecelendirme yapmıştır. Bu da durum eklerinin bağımsız değil derecelendirilen kelimeyle birlikte değer bulduğunu göstermektedir.

Oğuz grubu lehçelerde sıfat ve zarflarda derecelendirme Türk dilinin zenginliğine değer katmış bir konudur. Bu konuyla birlikte Türkçenin zenginliği bir kez daha kanıtlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Altinel, Esin, **Türkmen Türkçesinden Kelime Yapımı (Türkmence- Türkçe Sözlük'e Göre)**, Niğde Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili vve Edebiyatı ana Bilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2003
- Banguoğlu, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2015
- Bozkurt, Hüseyin, **Türkmen Türkçesinden İkillemeler**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Türk dili ve Edebiyatı ana Bilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013
- Buran, Ahmet- Alkaya, Ercan, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2012
- Deny, Jean, **Türk Dil Bilgisi**, Kabalcı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012
- Ergin, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul 2009
- Güngör, Harun- Argunşah, Mustafa, **Gagauz Türkleri (Tarih- Dil- Folklor ve Halk Edebiyatı)** , Kültür Bakanlığı, 1. Baskı, Ankara 1991
- Gürsoy- Naskali, Emine, Türk Dünyası Gramer Terimleri Klavuzu, Ankara 1997
- Kara, Mehmet, **Türkmen Türkçesi Grameri**, Etkileşim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2015
- Karagöz, İlknur, **Tarihî Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Derecelendirme**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi, Samsun 2003
- Kazımov, Q. Ş, **Müasir Azərbaycan Dili**, Elm ve Təhsil, Bakı 210
- Korkmaz, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)** , TDK Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2017
- Özkan, Nevzat, Gagavuz Türkçesi Grameri, TDK Yayınları, Ankara 1996
- Söyeğov, Mıratgeldi, **Türkmen Diliniñ Grammatikası- Morfologiya-** , “ Ruuh”, Aşgabat 1999
- Tanrıverdi, Əzizxan, **Azərbaycan Dilinin Tarixi Qrammatikası**, Bakı 2017
- Üstüner, Ahat, **Türkçede Pekiştirme**, Elazığ 2013
- Yalçın, Süleyman Kaan, **Azerbaycan Türkçesi Grameri**, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2018
- Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara 1992
- ekitap. kulturturizm. gov. Tr

<https://tr.glosbe.com/tk/tr/>

<http://www.tdk.gov.tr/>

TARANAN ESERLER

Abasıyanık, Sait Faik, **Sarnıç**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Basım, İstanbul, Ocak 2018

Abdullayev, Çingiz, **Eclafların Qanunu**, Çingiz Abdullayev' in Bütün Eserleri, Baki Ali, Sabahattin, **Kürk Mantolu Madonna**, Karbon Kitaplar, 1. Basım, Ocak 2019

Atabey, Ramiz, **Taksi**, Nisan 2013

Bekiroğlu, Nazan, **Cümle Kapısı**, Timaş Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, Nisan 2019

Buğra, Tarık, **Küçük Ağa**, İletişim Yayıncılık, Tıpkı Basım, İstanbul, Şubat 2013

Gowşodow, Ata, **Perman**, ‘ ‘ Türkmenistan’’ Neşirýaty, Aşgabat- Türkmenistan, 1989

Gökalp, Ziya, **Kızılma**, Ötüken Yayınları, 5. Basım, İstanbul, 2018

Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç ve Melek Sanmıştım Şeytanı**, Everest Yayınları, İstanbul, Eylül 2014

Haşim, Ahmet, **Bize Göre**, Lacivert Yayıncılık, İstanbul, Mart 2010

Kemal, Yaşar, **Sarı Sıcak**, Yapı Kredi Yayınları, 22. Baskı, İstanbul, Şubat 2018

Makas, Zeynelâbidin, **Azerbaycan Çağdaş Hikâye Antolojisi**, Kültür Bakanlığı, 1. Baskı, Ankara 1991

Pamuk, Orhan, **Beyaz Kale**, Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, Ocak 2016

Pamuk, Orhan, **Kırmızı Saçlı Kadın**, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, Nisan 2018

Seyfettin, Ömer, **Beyaz Lale**, Parıltı Yayıncılık, İstanbul 2017

Seyfettin, Ömer, **Bomba**, Parıltı Yayıncılık, İstanbul 2017

Seyfettin, Ömer, **Efruz Bey**, Parıltı Yayıncılık, İstanbul 2017

Şafak, Elif, **Aşk**, Doğan Kitap, İstanbul, Mart 2009

Tan, Canan, **Pembe ve Yusuf**, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2014

Uzuner, Buket, **Uyumsuz Defne Kaman’ ın Maceraları- SU**, Everets Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, Ekim 2016

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Cihan SEYMA
Öğrenci Numarası	161213101
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü - Türk Dil ve Edebiyatı
Programı	Felsefe Türk Dili
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜNER
Tez Başlığı (Türkçe)	Osmanlı Türk Yabancı Dilinde Sıfat ve Zarflehazı

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 111..... sayfalık kısmına ilişkin, 24.06.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 15.....'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜNER

Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜNER
Türk Dil ve Edebiyatı Bölümü
Başkanı

Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZ GEÇMİŞ

1987 Ergani doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Maden Atatürk İlk-Ortaokulunda tamamladı. Liseyi Maden Çok Programlı Lisesi'nde tamamladı. Üniversiteyi Fırat Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü okuyarak bitirdi. Yüksek lisansına Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü Eski Türk Dili Anabilim dalında devam etmektedir. Şuan Maden' de ikâmetini sürdürmektedir.

